

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Uuden edellä

IT'S NEVER TOO LATE

Oppimisen haasteet huomioon vankeustuomion aikana

Poutala, Pirjo

2012 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

IT'S NEVER TOO LATE
Oppimisen haasteet huomioon vankeustuomion aikana

Pirjo Poutala
sosionomi (ylempi) AMK
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2012

Laurea Tikkurila
Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK-tutkinto
Sosiaali- ja rikosseuraamusalan kehittäminen ja muutosprosessien arviointi

Pirjo Poutala

IT'S NEVER TOO LATE

Oppimisen haasteet huomioon vankeustuomion aikana

Vuosi 2012 Sivumäärä 57 + 7

Tämä raportti on Oppimisvaikeuksista vapaaksi hankkeessa (Oppiva) kehittämämme asiakastyömuodon kuvaus toimintamalliehdotuksineen. Oppiva-hanke toteutettiin vuosina 2007 - 2011. Hankkeen tavoitteena oli selvittää vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden oppimisvaikeuksia sekä rakentaa heille oppimisvaikeudet huomioivia kuntoutuspolkuja rangaistusajasta vapauteen. Oppiva-hankkeessa kehitettiin ja kokeiltiin useita asiakasrekryointi- sekä työskentelytapoja. Tämän raportin avulla on nostettu yksi näistä työmuodoista tarkempaan tarkasteluun.

Raportti koostuu kolmesta eri työvaiheesta.

Ensimmäisessä vaiheessa kuvataan vankeustuomion aikana aloitetun uudenlaisen oppimisvaikeuksien havainnointi- ja asiakastyömuodon kehittämisprosessi. Toisessa vaiheessa samaa kehittämisprosessia tarkastellaan dokumentoidun tiedon perusteella. Asiakasprosessien etene- misen vaiheiden tarkastelussa hyödynnetään kolmea eri asiakasrekisteriä. Raportin kolman- nessa vaiheessa tuotetaan edellisten työvaiheiden kautta saatujen havaintojen ja kokemusten avulla toimintamalliehdotuksia rikosseuraamusalan toimijoille vankeustuomion aikaiseen oppimisvaikeuksien huomiointiin.

Kehitetty oppimisvaikeuksien havainnointi- ja asiakastyömuoto oli joustava ja liikkuva jatku- motyöskentelymalli, jossa tiedonkulku nousi tärkeään rooliin. Viidenkymmenen eri asiakkaan asiakasprosessin tarkastelun kautta havaittiin, että oppimisvaikeudet vaikuttavat arjessa sel- viytymiseen, ne eivät liity vain opiskeluun tai työhön.

Rikosseuraamusalalla tulisi ottaa vangin oppimisen haasteet huomioon rangaistuksen alkuvai- heesta aina vapautumiseen asti. Oppimisen haasteiden riittävä huomioon ottaminen asiakas- työssä vaatii organisaatiolta osaavaa henkilöstöä, hyvää tiedonkulkua sekä hyviä yhteistyöver- kostoja.

Asiasanat: Oppimisvaikeudet, asiakastyömuoto, kehittämisprosessi, Rikosseuraamuslaitos, vankeustuomio, rangaistusajan suunnitelma

Laurea Tikkurila

Degree Programme in Social Services (Master´s degree)

Development of Social Services and Correctional Services and the Evaluation of Processes of Change

Pirjo Poutala

IT'S NEVER TOO LATE

Taking learning challenges into account during a prison sentence

Year	2012	Pages	57 + 7
------	------	-------	--------

This report is a description of client-orientated form of work developed in "Free from learning difficulties" -project (Oppiva), including propositions for approach. Oppiva -project was carried out during 2007 - 2011. The target of the project was to examine learning difficulties of the prisoners and community sanction clients and to build rehabilitation processes for learning disabilities from sentence into the community. In the Oppiva -project a number of client recruitment and working practices were developed and tested. In this report one of these forms of work is brought to closer examination.

The report consists of three different work phases.

The first phase describes the development process of a new kind of observation to learning difficulties and client-oriented form of work, which began during the prison sentence. The second phase, the same development process is examined on the basis of documented information. The client process progression is reviewed utilizing three different client registers. In the third phase of the report propositions for approach are made to prison and probation services personnel. These propositions are based on observations and experiences from previous phases of work how to take learning difficulties into account during the prison sentence.

Developed client-oriented form of work and observation of learning difficulties was flexible and mobile continuum working model, in which the information flow was an important factor. In the review process of fifty different clients, it was found that learning disabilities affect managing everyday life, they don´t relate only to studies or work.

In the criminal sanctions field the prisoner's learning challenges should be taken into account from beginning of the sentence to the point of release. A sufficient consideration of learning challenges in client work demands skilled personnel, good information flow as well as good cooperation networks.

Keywords: Learning difficulties, a model of client work, development process, Criminal Sanctions Agency, prison sentence, sentence plan

Tiivistelmä

Abstract

SISÄLLYS

1	JOHDANTO RAPORTTIIN	7
2	RAPORTIN TAUSTAA JA TARVE	8
	2.1 Oppimisvaikeudet	8
	2.2 Oppimisvaikeudet ja syrjäytyminen	10
	2.3 Oppimisvaikeudet ja rikosten tekijät.....	11
	2.4 Nuoret vangit rangaistusjärjestelmässä.....	13
3	KEHITTÄMISPROSESSIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	14
	3.1 Kriminaalihuollon tukisäätiö	14
	3.2 Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hanke(Oppiva)	15
	3.3 Rikosseuraamuslaitos	16
	3.4 Kehittämistyön toiminta-alue.....	17
4	KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEET.....	18
	4.1 Uuden asiakastyömuodon kehittäminen.....	19
	4.2 Asiakasrekistereihin perustuvien havaintojen tekeminen.....	21
	4.3 Toimintamalliehdotusten tuottaminen.....	21
5	KEHITTÄMISHANKKEEN TUTKIMUSMENETELMÄT JA KÄYTETTÄVÄ AINEISTO.....	22
	5.1 Kehittämishankkeen tutkimusmenetelmät	22
	5.1.1 Laadullinen tutkimus	22
	5.1.2 Prosessiarviointi	22
	5.1.3 Triangulaatio	24
	5.2 Kehittämistyössä käytetty aineisto	25
	5.2.1 Uuden asiakastyömuodon kehittämisen prosessikuvauksessa käytetty aineisto.....	25
	5.2.2 Asiakasprosessien havainnoinnissa käytetty aineisto	26
6	UUDEN ASIAKASTYÖMUODON KEHITTÄMISPROSESSI	26
	6.1 Työmuodon ja asiakasrekrytoinnin suunnittelu	26
	6.2 Asiakastyö	27
	6.2.1 Asiakastyön aloittaminen ja asiakasjako työntekijöiden kesken.....	28
	6.2.2 Asiakastyöskentely laitoksittain	31
	6.2.3 Asiakastyöskentelyn vaiheet.....	32
	6.3 Havainnot.....	36
7	ASIAKASPROSESSIEN TARKASTELU	38
	7.1 Tutkittavan joukon rajaaminen ja tutkimusaineiston valinta	38
	7.2 Tutkimuksen vaiheet ja sisällöt.....	39

7.3	Havainnot.....	40
8	HAVAINNOISTA TOIMIVIKSI TYÖMUODOIKSI - TULOKSET	45
8.1	Joustavuus.....	46
8.2	Liikkuvuus.....	47
8.3	Palveluohjauksellinen jatkumotyöskentely.....	47
8.4	Tiedonkulku	48
9	KEHITTÄMISTYÖN HAASTEET JA EETTISYYS.....	49
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMINTAMALLIEHDOTUKSET	50
11	POHDINTAA.....	53
	LIITTEET	58

1 JOHDANTO RAPORTTIIN

Tämä raportti on Oppimisvaikeuksista vapaaksi hankkeessa (Oppiva) kehittämämme asiakastyömuodon kuvaus kehittämisehdotuksineen. Oppiva-hanke toteutettiin vuosina 2007 - 2011. Hankkeen tavoitteena oli selvittää vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden oppimisvaikeuksia sekä rakentaa heille oppimisvaikeudet huomioivia kuntoutuspolkuja rangaistusajasta vapautteen. Oppiva-hankkeessa kehitettiin ja kokeiltiin useita asiakasrekrytointi- sekä työskentelytapoja. Opinnoissani päätin ottaa yhden näistä työmuodoista tarkempaan tarkasteluun ja tuottaa kehitysprosessista raportin tämän opinnäytetyön muodossa. Osioita raportistani on hyödynnetty tutkimussuunnitelman mukaisesti myös Oppiva- hankkeen loppuraportoinnissa.

Oma kiinnostukseni raportin kirjoittamiseen Oppiva-hankkeen toimintamenetelmän kehitysvaiheesta heräsi toimiessani kyseisen hankkeen kuntoutusohjaajana kolmijäsenisessä Oppivan projektitiimissä. Asiakastyömuodon kehittämisprosessi toimi oppimisprosessina meille toteuttajille. Prosessin tavoitteena oli kokeilla, mallintaa ja kuvata uudenlaista asiakastyöskentelytapaa toimintamenetelmineen ja tarjota kokemuksista saatuja tietoja ja toimintatapoja hyödynnettäväksi rikosseuraamusalalla tehtävään työhön.

Lähtökohtana työlleni oli oletus siitä, että useita vuosia kestävä työ rikostaustaisten oppimisvaikeuksien havainnoinnin parissa tuo arvokasta uutta tietoa ja aiempaa toimivampia työmuotoja haastavaan työhön. Oppiva-hankkeessa asiakkaiden kanssa työskentely toteutettiin suunnitelma- ja tavoitekeskeisesti. Lisäksi työskentely kytkettiin tiiviisti myös asiakkaiden rangaistusajansuunnitelmiin. Jatkuva tiedon kerääminen kehittämistyön sekä asiakastyön etenemisen vaiheista että jälkiseurannasta liitettiin osaksi työskentelyä. Saatujen tietojen avulla voitiin arvioida työmallin toimivuutta sekä tehdä kehittämisehdotuksia asiakkaiden vankeustuomion aikaiseen oppimisvaikeuksien huomiointiin.

Raportti koostuu kolmesta eri työvaiheesta.

- 1) Ensimmäisessä vaiheessa kuvataan vankeustuomion aikana aloitetun uudenlaisen oppimisvaikeuksien havainnointi- ja asiakastyömuodon kehittämisprosessi
- 2) Toisessa vaiheessa samaa kehittämisprosessia tarkastellaan dokumentoidun tiedon perusteella. Asiakasprosessien etenemisen vaiheiden tarkastelussa hyödynnetään kolmea eri asiakasrekisteriä.
- 3) Raportin kolmannessa vaiheessa tuotetaan edellisten työvaiheiden kautta saatujen havaintojen ja kokemusten avulla toimintamalliehdotuksia rikosseuraamusalan toimijoille vankeustuomion aikaiseen oppimisvaikeuksien huomiointiin.

2 RAPORTIN TAUSTAA JA TARVE

Miksi ihmiset syrjäytyvät? Miksi jotkut meistä joutuvat vankilaan? Onko oppimisvaikeuksilla osuutta rikoskierteen syntyyn? Onko näillä asioilla yhteyttä toisiinsa ja jos on, voiko esimerkiksi rangaistusaikana asioihin vaikuttaa? Oppimisvaikeus liitetään usein niin puheessa, kirjoituksissa kuin toimenpiteissä ainoastaan opiskeluun liittyväksi asiaksi. Oppiva-hankkeen ajatusmaailma rakentui laajemman formaatin ympärille. Oppivan työntekijätiimi uskoi, että oppimisvaikeus vaikuttaa yksilön selviytymiseen kaikilla elämän osa-alueilla. Mietimme keinoja ja mahdollisuuksia tutkia asiaa asiakastyön kautta tarkemmin. Haastoimme itsemme selvittämään minkälaisin keinoin voisi vankeustuomion aikana oppimisvaikeuksia kartoittaa, tukea niihin liittyvissä suunnitelmissa ja edesauttaa tätä kautta asiakkaiden elämässä selviytymisen taitoja.

Saimme Oppiva-hankkeen aikana ainutlaatuisen tilaisuuden tarkastella oppimisvaikeuksien yhteyttä rikostaustaisten henkilöiden rangaistuksenajan suorittamiseen ja suunnitelmiin aivan rangaistuksen alkuvaiheista lähtien. Saimme olla rakennusmestareina uudella rakennustyömaalla, jossa pohjatyönä oppimisvaikeudet selvitettiin ja uutta maailmaa rakennettiin tiimityönä. Uusissa yhteistyöprojekteissa saatiin monenlaista informaatiota, josta tulee olemaan hyötyä muillekin saman teeman parissa työskenteleville. Olen tässä kappaleessa avannut hieman niitä asioita, jotka perustelevat niin tekemämme työn kuin myös tämän raportin tarvetta.

2.1 Oppimisvaikeudet

Oppiminen nähdään usein vain koulussa tapahtuvaksi toiminnaksi. Oppimista on kuitenkin monenlaista. Oppimisprosessi aiheuttaa muutoksia tiedoissamme, käsityksissämme, taidoissamme ja tunteissamme. Yhteistä oppimisen eri muodoille on, että ne kytkeytyvät ihmisen toimintaan. (Rauste von Wright-von Wright 1997, 19.)

Oppimisvaikeus on laaja yläkäsite, johon sisältyvät erilaisista syistä johtuvat oppimisen vaikeudet. Vaikeuksien takana voivat olla esimerkiksi mielenterveysongelmat, aivovauriot, alhaisen koulutuksen tuomat ongelmat tai oppimisen erityisvaikeudet. Erityiset oppimisvaikeudet viittaavat kehityksellisiin eli synnynnäisiin erityisvaikeuksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi lukeamisen ja kirjoittamisen erityisvaikeus, matematiikan vaikeus, hahmottamisen vaikeus ja tarkkaavuusvaikeus. (Haapasalo 2009, 4-5.)

Arvioidaan, että noin 20 - 25 % suomalaisista omaa eritasoisia oppimisen vaikeuksia. Tällöin lukuun lasketaan mukaan kaikenlaiset oppimisvaikeudet. (Hämäläinen ym. 2007, 15.) Oppiva-hankkeessa oppimisvaikeudet käsitetään laajan määritelmän mukaisesti. Tärkeintä on se,

millaisia pulmia asiakas itse kokee oppiessaan. Vaikeuksien kartoittamisen ohella mietitään aina myös asiakkaan vahvuuksia, joita hyödyntämällä voidaan kompensoida heikkouksia.

Erityyppiset oppimisen vaikeudet esiintyvät usein päällekkäisinä, erilaisina yhdistelminä. Kun henkilöllä on lukemisen vaikeutta, siihen voi liittyä esimerkiksi tarkkaavuuden vaikeuksia. (Ala-Kauhaluoma ym. 2008, 4.) Oppimisvaikeuksista 27 %:lla esiintyy yksi ongelma, 23 %:lla kaksi päällekkäistä ongelmaa ja 15 %:lla kolme päällekkäistä ongelmaa. Yleisimmät ongelmat liittyvät kielelliseen kehitykseen ja lukemaan oppimiseen sekä tarkkaavuuteen ja oman toiminnan ohjaukseen. (Hämäläinen ym. 2007, 16.) Myös Oppiva-hankkeen asiakkaiden suurimmat vaikeudet näkyvät lukemisen ja kirjoittamisen sekä tarkkaavuuden alueilla.

Lukivaikeus voi ilmetä lukemisen, kirjoittamisen tai luetun ymmärtämisen puolella. Lukivaikeus ei tarkoita luku- tai kirjoitustaidottomuutta. Lukivaikeuden keskeisenä piirteenä pidetään vaikeutta hahmottaa ja prosessoida fonologista (eli äänteisiin liittyvää) tietoa. Äänteiden hahmottamisen vaikeus aiheuttaa virheitä kirjoittamisessa ja lukemisessa. Lukeminen ja kirjoittaminen voi olla myös hidasta. Lukiessa rivit tai kirjaimet saattavat hyppiä paperilla. Kirjoitetun tekstin tuottaminen voi olla suppeaa, tyypillistä ovat vajaat lauseet, predikaattien puuttuminen tai ylipitkät virkkeet. (Ahonen ym. 2008, 15-16; Ala-Kauhaluoma ym. 2008, 4-5; Hämäläinen ym. 2007, 18-19.)

Tarkkaavuudella tarkoitetaan kykyä havainnoida tilanteen tai tehtävän kannalta merkitykselliset asiat ja valita tilanteeseen soveltuvat toimintatavat. Tarkkaavuuteen kuuluu olennaisten ärsykkeiden havaitseminen, huomion kiinnittyminen ja huomion ylläpitäminen. ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) on aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö. Tarkkaavuuden säätelyn vaikeudet näkyvät mm. keskittymisvaikeutena, huolimattomuusvirheinä ja aloitekyvyttömyytenä. Oppimistilanteet edellyttävät valmiuksia säädellä omaa toimintaa, minkä vuoksi ADHD-henkilöillä on usein vaikeuksia opiskeluissa ja töissä. (Hautaluoma & Koskinen 2009, 35-37; Heikkilä 2010, 9-10.)

Oppimisvaikeuksiin liittyy usein työmuistin rajallisuus, mikä hidastaa myös oppimisprosessia (Ala-Kauhaluoma ym. 2008, 5). Esimerkiksi luetun lauseen ymmärtämisessä työmuistin osuus on ratkaiseva. Lähes kaikkia sanoja tarvitaan, jotta lauseen ajatus tulisi ymmärrettyä. (Ahvenainen & Holopainen 2005, 45.)

Oppimisvaikeudet saattavat juontaa juurensa monista eri tekijöistä, yleisin syy on perimä. Lukivaikeutta esiintyy usein suvuittain ja se on vahvasti perinnöllistä. Tutkimuksissa on osoitettu, että jopa 50 %:lla lukivaikeuksisten vanhempien lapsista on lukivaikeuksia. Lukivaikeuden vaikeusaste vaihtelee kuitenkin huomattavasti saman perheen sisällä. Lukivaikeudella on yhteys aivojen kehityksen perusmekanismeihin. Erilaisuutta on mm. siinä, missä paikoissa ja millä nopeudella aktivaatio aivoissa tapahtuu, hermosäikeitten välisissä välittäjäaineissa, aivopuoliskojen välisessä työnjaossa, tiedonkäsittelyssä ja äänteiden erottelukyvyyssä. Lukivai-

keuteen liittyviä kromosomialueita on tunnistettu kymmenkunta. Mikään yksittäinen geeni ei kuitenkaan selitä lukivaikeutta, vaan sitä pidetään monitekijäisenä häiriönä, jonka ilmenemisen taustalla on useampia altistavia geenejä ja ympäristötekijöitä. Myös äidin raskauden aikaiset sairaudet, tupakointi, runsas alkoholin tai huumeiden käyttö sekä keskosuus ja lievä hapenpuute ovat lukivaikeusriskitekijöitä. (Hämäläinen ym. 2007, 22-23; Nopola-Hemmi 2007, 14-15.)

ADHD on sairaudeksi luokiteltu, taustaltaan neurobiologinen kehityshäiriö, jonka kehittymissä perimän sekä ympäristötekijöiden yhteisvaikutus on merkittävä. Kaksos- ja adoptiotutkimusten perusteella perintötekijät selittävät ADHD:sta keskimäärin 77 %. Äidin raskauden aikainen tupakointi ja alkoholinkäyttö lisäävät ADHD:n riskiä henkilöillä, jotka ovat häiriölle geneettisesti alttiita. Ympäristötekijät eivät vakavia laiminlyöntejä lukuun ottamatta suoraan aiheuttane ADHD:ta, mutta ne lisäävät yliaktiivisuutta ja monihäiriöisyyttä, erityisesti käytöshäiriöitä. (Heikkilä 2010, 9.)

Nykyään oppimisvaikeuksista ja koulumenestyksestä puhuttaessa otetaan usein huomioon synnynäiset temperamenttiero. Synnynäisellä temperamentilla tarkoitetaan yksilöllistä käyttäytymis- ja reagoimistyyliä. (Hämäläinen ym. 2007, 35.) Temperamentti on taipumus tai valmius toimia tietyllä tavalla, mutta ei selitä miten ihminen osoittaa esim. kärsimättömytensä. Temperamentti siis määrää, miten herkästi ihminen reagoi, muttei sitä, millaisen toimintamallin hän valitsee. (Hautaluoma & Koskinen 2009, 7.) Yksilöllinen temperamentti vaikuttaa siihen, miten ihminen suhtautuu oppimiseen ja millaisia oppimiskokemuksia hän saa missäkin tilanteessa (Hämäläinen ym. 2007, 35).

2.2 Oppimisvaikeudet ja syrjäytyminen

Onko oppimisvaikeuksilla yhteyttä syrjäytymiseen? Vankilassa tuomiotaan suorittavat luetaan usein syrjäytyneiksi ja erittäin vaikeassa elämäntilanteessa oleviksi henkilöiksi. Jokaisen vangin tie vankilaan on erilainen. Jokaisen tuomion takana on elämäntarina. Voivatko oppimisvaikeudet olla omalta osaltaan johdattelemassa elämänkulkua kohti syrjäytymistä?

Helne (2002) on tutkinut väitöskirjassaan syrjäytymistä. Hänen mukaansa syrjäytymisestä keskusteltaessa huomio kiinnittyy usein syrjäytyneisiin ja heidän oletettuihin luonteenpiirteisiinsä: passiivisuuteen, poikkeavuuteen ja avuttomuuteen. Tällöin vähemmälle huomiolle jää yhteiskunta, joka tuottaa puhetta syrjäytymisestä.

Syrjäytyminen on moniulotteinen käsite, jolla viitataan yleensä sellaisiin puuttiloihin, jotka ovat seurausta yhteiskuntamme toiminnasta ulkopuolelle jäämisestä tai joutumisesta tai yhteiskunnassa toimimisen edellytysten puutteista. Syrjäytymisprosessiin voidaan hakea selityksiä sekä yksilöstä että ympäröivästä yhteiskunnasta. Poikkeavaan tilanteeseen joutuminen voi

johtua elämäntilanteesta tai valinnoista, mutta se voi aiheutua myös yksilön kuulumisesta niin sanotuille yhteiskunnan reuna-alueille. Näillä alueilla olevien elämään voi kuulua esimerkiksi vanhempien moniongelmaisuuteen liittyvä lasten syrjäytymisen uhka, kouluttamattomuuteen tai määräaikaisiin työsuhteisiin liittyvä työttömyyden uhka. (Lagström 2011, 7 - 8)

Tietoyhteiskunnassa eteneminen vaatii kirjoittamisen ja lukemisen taitoja. Lukivaikkeudet synnyttävät ongelmakierteitä, jos ihminen ei saa niihin varhaisessa vaiheessa asiantuntevaa opetusta. Tällöin pärjäämisen ongelmiin etsitään muita kompensatioita. Lukivaikeutta esiintyy paljon koulukotien ja vankiloiden asiakaskunnissa. Taipale näkee lukivaikkeudet enemmän opettamisen häiriöinä kuin oppimishäiriöinä. Oppimisesta osattomaksi jättäminen on syrjäyttävä tekijä ihmisen elämässä. (Taipale 2007, 9-10.)

Mikäli oppimisvaikeuksiin ei reagoida tarpeeksi varhain, ne saattavat synnyttää ongelmakierteitä. Oppimisvaikeuksien tunnistamisella ja kuntouttamisella voidaan vaikuttaa myönteisesti elämänlaatuun ja koko elämänhallintaan. (Lund 2007, 5.) Jos oppimisvaikeus tunnistetaan vasta nuorena tai aikuisena, tarvitaan yleensä pitempiaikaista tukea. Tunnistamaton oppimisvaikeus on jo saattanut syrjäyttää ja peittyä mielenterveysongelmien, päihteidenkäytön, työttömyyden tai jopa rikollisuuden alle. (Valkama 2007, 7.) Vankien ja päihteiden ongelmakäyttäjien joukossa oppimisvaikeuksia väitetään esiintyvän jopa 50 - 80 %:lla (Ala-Kauhaluoma ym. 2008).

2.3 Oppimisvaikeudet ja rikosten tekijät

Oppimisvaikeus on yksi ihmisen ominaisuus. Se on verrattavissa silmien väriin. Emme voi vaikuttaa sen syntyyn eli kyseessä täysin meistä itsestämme riippumaton asia. Mikäli oppimisvaikeuksia omaava saa riittävän tuen ja keinoja arjesta selviytymiseen, voi nämäkin vaikeudet ylittää tai löytää toimintakyvyn säilyttämiseksi erilaisia kompensointikeinoja tai apuvälineitä. Mutta mikäli oppimisvaikeuksia ei tunnisteta, eikä ole onnistuttu luomaan välineitä selvittää oppimisvaikeuksien kanssa, voi riski erilaisten ongelmien kasaantumiseen olla mahdollista. Onko oppimisvaikeuksilla yhteyttä rikostaustaisten elämään?

Oppimisvaikeudet on rikolliseen käyttäytymiseen johtava sekundaarinen tekijä. Syrjäytymisriski ja riski rikoksentekoon voi kasvaa, jos koulumenestys jää heikoksi heikon luku- ja kirjoitustaidon sekä/tai tarkkaavuusvaikeuksien takia. Ihminen saattaa toistuvien epäonnistumisten kokemusten vuoksi pyrkiä etsimään vaihtoehtoisia menestymisen keinoja. (Koski & Miettinen 2007, 59.)

Lyhytaikaisvangeista tehdyn tutkimuksen mukaan vangit olivat viihtyneet vertailuryhmää selkeästi huonommin koulussa ja heidän koulumenestyksensä oli ollut heikompaa ja heissä oli selvästi enemmän erityisopetusta saaneita. Näiden seikkojen arveltiin johtuvan kotoa saadun

tuen puutteesta, kognitiivisista ongelmista tai molemmista. (Kivivuori & Linderborg 2009, 176.)

Rikostaustaisten oppimisvaikeuksia on tutkittu Suomessa vähän. Salon (2006) pro gradu tutkielmaan osallistuneista vangeista 43 %:lla oli huomattavia vaikeuksia lukutaidossa. Varsinaiseen lukivaikeuteen viittaavia teknisen lukemisen vaikeuksia oli 33 %:lla. Samansuuntaisia tuloksia saatiin Turun kristillisen opiston säätiön Sulevi -projektissa, jossa 50 %:lla lukitestaukseen osallistuneista vangeista oli heikot lukemisen ja kirjoittamisen taidot. Projektissa todettiin, että vankien oppimisen perustaitoja tulee harjaannuttaa, jotta ne vastaavat nyky-yhteiskunnan vaatimuksia. (Halonen ym. 2002, 50.)

Rikosseuraamusviraston 1.4.2004 tekemän selvityksen perusteella noin 6 %:lta vangeista puuttuu perusopetuksen päättötodistus. Koski & Miettinen (2007) mukaan reilulla 6 %:lla vangeista ei ole mitään koulutusta/kansakoulun tai peruskoulun suorittamista kesken. Ammatillisia opintoja ilmoitti opetushallituksen selvityksessä opiskelleensa 29 % vangeista. Pääosa niistä oli keskenjääneitä perustutkinto-opintoja, vankilassa tai muualla suoritettuja ammatillisia kursseja. Ammatillisen perustutkinnon ilmoitti suorittaneensa 19 % vangeista, ammattitutkinnon 12 % vangeista ja erityisammattitutkinnon 4 % vangeista. Tämän perusteella n. 35 %:lla vangeista olisi jokin ammatillinen toisen asteen tutkinto.

Vangeille vuosina 1999 - 2004 tehtyjen työ- ja toimintakyvyn arvioiden (n.30.000) mukaan kolmasosalla arvioiduista vangeista työkyky oli joko alentunut tai heikko. Puutteelliset työtaidot (koulutuksen vähäisyys tai puuttuva työhistoria) oli joka neljännellä. Vankilakierteeseen jääneet useampikertaiset vangit ovat suomalaisen yhteiskunnan sairain, syrjäytynein ja köyhin väestönosa. Kuntouttavilla toimilla on tärkeä osa heidän rangaistusaikansa suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Kärkkäisen artikkelin mukaan ulkomaisissa tutkimuksissa on vangeilla todettu runsaasti ADHD:ta. Häiriöön yhdistetään aikuisiän toistuvaa väkivaltaisuutta. Noin kolmanneksella suomalaisista pitkäaikaisvangeista näyttäisi olevan ADHD-tausta. (Kärkkäinen, Portti vapauteen.) Siltanen on selvittänyt ADHD:n kuntoutuksen tilaa rikosseuraamusalalla. Selvityksen mukaan yhdessäkään kyselyyn osallistuneessa vankilassa (yht.16) ei ollut erikseen mitään ADHD:lle suunnattua kuntoutusohjelmaa. Tarvetta tällaisille kuntoutusohjelmille kuitenkin on, sillä 15 vankilassa koettiin ADHD-vangeille suunnatut kuntoutusmuodot tarpeellisiksi. Myös yhdyskuntaseuraamusasiakkaille toivottiin ADHD-kuntoutusohjelmaa sekä ADHD:n kartoitusvälinettä asiakkaan hoidon tarpeen arviointiin ja palveluohjaukseen. (Siltanen 2009, 20-23.)

2.4 Nuoret vangit rangaistusjärjestelmässä

Hyvän tulevaisuuden perustana on turvallinen ja huolehtiva kasvuympäristö, joka luo pohjan nuoren tulevaisuudelle. Entäpä, jos on jäänyt paitsi sitä turvallista nuoruutta ja löytää itsensä nuorella iällä suorittamasta vankeustuomiota. Onko tulevaisuuden rakentaminen mahdollista vankeustuomion aikana? Nuoret vangit ovat usein nuoreen ikäänsä nähden kokeneet paljon. Heillä saattaa olla paljon ongelmia ja haasteita elämässään juuri sillä hetkellä, mutta muistettava on, että elinvuosia paljon on myös jäljellä jos muutoksen tielle halutaan astua. Ongelmakeskeisestä elämästä voi tehdä voimavarakeskeisen, mikäli selvitettävissä olevat haasteet ja ongelmat onnistutaan minimoimaan/poistamaan ja kokemukset onnistutaan kääntämään voimavaroiksi.

Nuoruutta ajatellaan usein kasvun, kehityksen, epävakauden ja kapinoinnin aikana. Tämän vuoksi nuorten tekemiin rikoksiinkin suhtaudutaan usein niin kuin ne kuuluisivat yhtenä kehitysvaiheena aikuistumiseen. Tämä ajattelu ei kuitenkaan poista sitä, että rikosten teko mielletään riskiksi nuoren elämälle. (Honkatukia & Kivivuori 2006, 1.) Nuoruus määritellään yleisesti kehityksen ja kypsytymisen ajaksi. Siinä elinvaiheessa ihmisen käyttäytymistä leimaa labiilius. Vaiheen yhtenä piirteinä nähdään normienvastainen käyttäytyminen. Ajatellaan, että tiettyyn ikään asti (15v) nuorilta ei edellytetä rikosoikeudellista vastuuta. (Honkatukia ym. 2006, 212.) Kyseinen rikosoikeudellinen vastuikä oli myös Oppiva-hankkeen asiakasvalintojen alaikäraja.

Varsinaisen nuoruusiän määritelmä vaihtelee eri organisaatioissa. Nuorisolain (72/2006) mukaan nuorella tarkoitetaan alle 29-vuotiaita, kun taas työvoimahallinnossa nuoriksi luetaan alle 25-vuotiaat. Nuorilla rikoksentehtävillä tarkoitetaan rikosoikeudessa ikäryhmää 15-21-vuotiaat. Vankeuslaissa on määrätty, että rangaistusajansuunnitelmaa laadittaessa alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneille nuorille on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin lästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin (VL 1 luku 5§). Vankien keskinäisessä vertailussa huono-osaisimman ryhmän muodostavat lapsuudessa ja nuoruudessa rikosuransa aloittaneet nuoret vangit. Heidän elämänsäkuvaan kuvasi kasaantuva huono-osaisuus. Vangit tulevat keskimääräistä useammin hajonneista perheistä ja kokevat saaneensa vanhemmiltaan vähän tukea. Tutkimuksen mukaan heitä ryhmää kuvaavat mm. seuraavat tekijät lyhytjännitteisyys, päihdekeskeisyys ja jännityksenhakuisuus. (Kivivuori & Linderborg 2009, 175-176.)

Nuorten vankien osuus suhteessa vankilukuun on erittäin pieni, joten toimintojen kohdentaminen pelkästään tälle kohderyhmälle ei aina ole resurssienmukaisesti järkevää. Myös Oppiva-hankkeessa yläikärajaksi määriteltiin 30 vuotta, jotta toimintoihin osallistumisen oikeus ei olisi niin rajattua. Kyseisen erityisryhmän kohdalla oli myös huomioitava, että asiakkaiden moniongelmainen tausta päihteidenkäyttöineen, oli saattanut vaikuttaa nuoruusiän normaalin

kehityskaaren muuttumiseen. Toimintojen kohdentamisen hyötylähtökohtaa oli myös ajateltava. Tilastokeskuksen (2010) mukaan Suomessa syntyvän pojan on tilastollinen elinikä noin 76 vuotta. Vankien terveystutkimuksessa on tehty vertausta keskimääräisestä eliniästä ja vertailussa ilmeni, että vangeilla elinikä on noin 20 vuotta alempi kuin keskivertoväestöllä. Edellisiin vedoten on helppo esittää hypoteesi, että vankeusaikaa kannattaa käyttää erilaisten interventioiden ja muutoshalukkuuden ja -mahdollisuuksien luomiseen. Tilastojen mukaan 20-vuotiaalla nuorella vangilla on elämää vielä 36 - 56 vuotta jäljellä.

3 KEHITTÄMISPROSESSIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Tämän raportin ensimmäinen työvaihe oli kehittää vankeustuomion aikana aloitettu uudenlainen oppimisvaikeuksien havainnointi- ja työskentelymuoto. Tässä kappaleessa kuvaan sitä toimintaympäristöä, jossa työ tehtiin.

3.1 Kriminaalihuollon tukisäätiö

Aiemmin mainitsin, että kehittämisprosessin toteuttajina toimi kolmehenkinen Oppiva-hankkeen projektitiimi. Oppiva-hanke oli Kriminaalihuollon tukisäätiön (Krits) hallinnoima Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama hanke. Tästä syystä kuvaan hieman taustaorganisaatiomme historiaa ja perustehtäviä.

Kriminaalihuollon tukisäätiön toiminnan ideologia toimi pohjana kehittämistyöllemme. Kriminaalihuollon tukisäätiö perustettiin vuonna 2001 jatkamaan Kriminaalihuoltoyhdistyksen järjestötehtäviä, kun yhdistyksen lakisääteiset tehtävät siirtyivät Kriminaalihuoltolaitokselle. Kritsin toiminnan päämääränä on uusintarikollisuuden ja sen haittojen vähentäminen, rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheisten aseman paraneminen sekä kuntoutuspainotteisen kriminaalipolitiikan edistäminen. Säätiön tavoitteena on nykyistä kuntoutuspainotteisempi ja asiakkaiden tarpeita paremmin vastaava jälkihuoltojärjestelmä. (Ikala & Lehmusvaara 2008, 5.)

Kriminaalihuollon tukisäätiö on aktiivinen kolmannen sektorin toimija toimien edelläkävijänä rangaistuksesta vapautuvien selviytymistä ja elämänhallintaa edistävänä valtakunnallisena asiantuntija- ja palveluntuottajajärjestönä. Säätiössä tehtävän työn tarkoituksena on tukea kriminaalihuoltotyötä ja sen kehittämistä tuottamalla muun muassa erilaisia kehittämishankkeita. Työllä pyritään vaikuttamaan toimintaan, jolla vähennetään uusintarikollisuutta ja rikollisuudesta koituvia haittoja. Kriminaalihuollon tukisäätiön tavoitteena on edistää edellä mainittuja pyrkimyksiä parantamalla palvelujen saatavuutta, saavutettavuutta ja niiden järjestämistä. Lisäksi säätiön toiminnan tavoitteena on parantaa rangaistukseen tuomittujen

henkilöiden suoriutumismahdollisuuksia yhteiskunnassa sekä parantaa muiden rikosten takia kriisitilanteeseen tai syrjäytymisuhan kohteeksi joutuneiden henkilöiden asemaa. Säätiön tavoitteena on nykyistä kuntoutuspainotteisempi ja asiakkaiden tarpeita paremmin vastaava jälkihuoltojärjestelmä. (Ikala & Lehmusvaara 2008, 5.)

Erilaiset määräaikaisten hankkeet ovat osa Kriminaalihuollon tukisäätiön kehittämistoimintaa. Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamia useita hankkeita on ollut käynnissä vuodesta 2003 lähtien. Säätiö pyrkii kehittämishankkeillaan edistämään kohderyhmiensä asemaa ja tarpeenmukaisten palvelujen järjestymistä yhteiskunnassa. (Kriminaalihuollon tukisäätiö.) Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hanke on yksi näistä kehittämishankkeista, jonka toimintaa on kuvattu seuraavassa luvussa.

3.2 Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hanke(Oppiva)

Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hanke (Oppiva) oli Kriminaalihuollon tukisäätiön hallinnoima ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama kehittämishanke, joka alkoi huhtikuussa 2007 ja päättyi vuoden 2011 keväällä. Oppiva oli osa RAY:n laajempaa oppimisvaikeusohjelmatoimintaa. Ohjelman avulla etsittiin uusia toimintamalleja lasten ja nuorten oppimisvaikeuksien varhaiseen toteamiseen ja niistä aiheutuvan syrjäytymisen estämiseen tai katkaisemiseen.

Oppiva-hankkeen tavoitteeksi oli asetettu selvittää vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden oppimisvaikeuksia sekä rakentaa heille oppimisvaikeudet huomioivia kuntoutuspolkua rangaistusajasta vapauteen. Tavoitteenamme oli lisätä asiakkaidemme ja heidän läheistensä ymmärrystä oppimisvaikeuksien suhteen. Tavoitteenamme oli myös pysähdyttää viranomais- ja järjestötoimijat kyseisen problematiikan äärelle. Hankkeen tärkeimmät yhteistyötahot olivat Rikosseuraamuslaitos, Erilaisten oppijoiden liitto ry., Helsingin seudun erilaiset oppijat ry. ja Kuntoutussäätiö. Myös asiakkaiden verkostojen (mm. kuntien sosiaali- ja terveystoimi, työvoimahallinto) kanssa tehtiin paljon yhteistyötä.

Oppiva-hankkeen kohderyhmään kuuluivat alle 30-vuotiaat vangit Etelä-Suomessa sekä pääkaupunkiseudun yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaat. Hankkeessa kokeiltiin erilaisia oppimisvaikeuksien tunnistamismenetelmiä. Hanketyöntekijät kartoittivat asiakkaiden oppimisvaikeuksia mm. Niilo Mäki Instituutin laatimilla testeillä sekä ohjasivat asiakkaita tarvittaessa ostopalveluina hankittuihin neuropsykologisiin ja erikoislääkäreiden tutkimuksiin. Hankkeen asiakastyön oppimisvaikeuksien kartoittamisen lisäksi pystyi karkeasti jakamaan koulutukseen ja kuntoutukseen ohjaamiseen sekä elämänhallinnan tukemiseen.

Kaikkea ei tehty yksin. Hankkeessa mahdollistui ostopalveluina toteutettujen oppimisvaikeuksien tutkiminen. Asiakkaille oli tärkeää saada selitys vaikeuksille; vaikeudet ovatkin johtuneet neurologisista häiriöistä eivätkä tyhmyydestä tai laiskuudesta. Kaikki toiminta ei kuitenkaan

perustunut tutkimuksiin, joillekin asiakkaista oli tutkimusten sijaan tärkeämpää saada tukea elämänhallintaan, esimerkiksi vuorokausirytmien löytäminen ja virastoasioiden hoitaminen vaati usein tukea ja ohjausta.

heidän kanssaan kokeiltiin erilaisia työskentelymalleja. Tässä raportissa on kuvattu yhtä kehitettyä oppimisvaikeuksien havainnointi- ja työskentelytapaa ja sen kehittämisprosessia. Koko kehittämisprosessi toteutettiin Oppiva -hankkeen sekä rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tiimityönä.

3.3 Rikosseuraamuslaitos

Koska Rikosseuraamuslaitos oli osa Oppivan toimintaympäristö ja yhteistyöverkostoamme on syytä avata hieman myös heidän toimintaansa, jotta yhteistyön perusteet raportissa kuvatulle kehittämistyölle olisi selkeämmin havaittavissa.

Vuoden 2010 alusta voimaan astuneen lain mukaan rikosseuraamuslaitos jakautuu keskushallintoyksikköön, kolmeen täytäntöönpanoalueeseen ja terveydenhuoltoyksikköön. Toiminnan toteuttamiseksi maa on jaettu kolmeen täytäntöönpanoalueeseen, joita ovat Etelä-Suomen rikosseuraamusalue (ESRA), Länsi-Suomen rikosseuraamusalue (LSRA) ja Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalue (IPRA). Alueilla toimivat aluekeskukset (Alke) ja arviointikeskukset (Arke). Rikosseuraamusalueilla on rikosseuraamuskeskukset (Rike) ja näiden alaisuudessa toimii sekä vankiloita että yhdyskuntaseuraamustoimistoja, joiden yhteinen perustehtävä on rikosoikeudellisten seuraamusten eli vapausrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

2006 voimaanastuneen vankeuslain tarkoituksena on ollut suunnitelmallisen vankeuden ja vapautumisen mahdollistaminen. Vankeuden sisällöksi luetaan vapauden menetys tai sen rajoittaminen, mutta vankeus ei saisi lain mukaan aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia. (VL 1, luku 3 §) Vankeuden täytäntöönpanon tulisi parantaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. Tätä tavoitetta ja suunnitelmallisuutta vahvistamaan ja varmistamaan on laissa määritelty, että vangeille tulee laatia yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma. (VL 4, luku 6 §.)

Rangaistusajan suunnitelma laaditaan arviointikeskuksessa vangille riski- ja tarvearvion perusteella. Kyseinen arviointimenetelmä sisältää koulutus- ja työllisyysosion, johon sisältyy vangin oppimisvaikeuksien selvittäminen. Rangaistusajansuunnitelma valmistellaan yhteistyössä vangin kanssa. Vankeuslain mukaan vankilan järjestämän toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan vahvistamalla hänen valmiuksiaan rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitää ja parantaa hänen ammattitaitoaan ja osaamistaan sekä työ- ja toimintakykyä sekä tukea hänen päihteetöntä elämäntapaansa (VL 8, luku 1 §).

Tätä toimintaedellytystä on laissa täydennetty velvoitteella laatia hyvissä ajoin ennen vapautumista myös vapauttamissuunnitelma ja valvontasuunnitelma. Näitä suunnitelmia laadittaessa arvioidaan vangin palvelutarve sekä hänen edellytyksensä selviytyä vapaudessa. Suunnitelmien toteutumisen vahvistamiseksi tehdään verkostotyötä vangin suostumuksella myös hänen koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa. (VL 4, luku 7 §.) Parhaimmillaan tähän yhteistyöhön otetaan mukaan myös asiakas oman asiansa asiantuntijana. (Virtanen 1999, 112) Yhdeksi vahvuudeksi verkostotyössä voidaankin lukea asiakkaan osallisuuden merkitys. Kun asiakas pääsee vaikuttamaan omiin asioihinsa ja kuulee mahdollisista vaihtoehtoista, tavoitteiden mukainen motivoituminen ja tavoitteisiin sitoutuminen kasvaa.

Yhteistyö vankeinhoitolaitoksen ja kolmannen sektorin toimijan välillä perustuu vankeuslain edellyttämiin toimintavelvoitteisiin. Vangeille järjestettävää toimintaa ovat työ, koulutus ja muu vankilan järjestämä tai hyväksymä toiminta. Toiminnan tavoitteena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan vahvistamalla vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitämällä ja parantamalla vangin ammattitaitoa ja osaamista sekä työ ja toimintakykyä sekä tukemalla vangin päihteetöntä elämäntapaa. (VL 8, luku 1 §.) Työn ohella koulutus on yksi keskeisimmistä toiminnoista, joihin vanki voi osallistua vankilassa tai mahdollisesti vankilan ulkopuolella tietyin edellytyksin. Vankeja tulisi kaikin tavoin rohkaista ja ohjata osallistumaan aktiivisesti ja monipuolisesti koulutuksiin. (Koski & Miettinen 2007, 27 -28.)

Edellä esitellyn rangaistusajan suunnitelman arviointityön toteuttajana toimivat vuosina 2006 - 2009 sijoittajayksiköt. Suomessa näitä sijoittajayksiköitä oli viisi. Jokainen sijoittajayksikkö oli itsenäinen toimija ja ne toteuttivat arviointi- ja sijoittelutyötään osin yhteisillä ja osin itse kehittämillään menetelmillä ja toimintamuodoilla. Oppiva-hankkeen yhteistyökumppanina toimi Etelä-Suomen sijoittajayksikkö, joka sijaitsi Riihimäellä. Nykyään vastaavaa arviointityötä tehdään Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskuksessa Helsingissä, koska vuodesta 2010 alkaen vankeinhoitolaitos ja kriminaalihoitolaitos yhdistyivät rikosseuraamuslaitokseksi, joiden arviointityö siirrettiin rikosseuraamusalueiden arviointikeskusten vastuulle. Tässä raportissa luettavuuden helpottamiseksi käytetään sijoittajayksikkö nimeä ja vasta yhteenvedossa ehdotuksineen siirrytään arviointiyksikkö nimityksen käyttöön.

3.4 Kehittämistyön toiminta-alue

Tämä raportin muotoon kirjoitettu kehittämisprosessi on yksi osa aiemmin esitellyn Oppiva-hankkeen toiminnasta. Kehittämistyön toteutus tapahtui alkaen vuoden 2007 suunnittelusta edeten vuosina 2008 - 2010 toteutettuun asiakastyöhön sekä 2010 - 2011 toteutettuun tutkimustyöhön sekä tässä työssä tuotettaviin kehittämisehdotuksiin.

Asiakastyön kehittäminen rajattiin tässä kehittämistyössä koskemaan vain sijoittajajyksikön kautta Oppivaan ohjautuneita asiakkaita. Tämä asiakasrajaus määritteli toimintaympäristön erilaiseksi suhteessa Oppiva-hankkeen muuhun toimintaympäristöön. Asiakasvalinta tapahtui sijoittajajyksikön kanssa yhteistyössä ja asiakkaiden sijoittuminen eri laitoksiin määritteli työskentelyalueen. Lisäksi rangaistuksen suorittamisen eri vaiheita pystyttiin tarkemmin seuraamaan, koska asiakkaat tavattiin ensimmäisen kerran jo tuomion alkutaipaleella.

Kehittämisprosessissa asiakasrekrytointi perustui asiakkaan tuomion alussa eli sijoitteluvaiheessa tehtyyn kyselyyn, asiakkaan halukkuuteen työskennellä Oppiva-hankkeen työntekijöiden kanssa. Mikäli asiakas ilmoitti lomakkeessa kiinnostuksensa oppimisvaikeusteemaan liittyen, pyrittiin työskentely käynnistämään mahdollisimman nopeasti. Tämä tarkoitti sitä, että useimmat asiakassuhteet syntyivät jo vangin sijoittelun aikana tai viimeistään ensimmäisessä sijoituslaitoksessa. Asiakastyöskentelyä jatkettiin tarpeen mukaan myös muihin laitoksiin siirtymisen tai vapautumisen jälkeen. Toimintaympäristöksi muotoutui täten Oppiva-hankkeen toimisto, joka sijaitti Helsingin Kaisaniemessä, Etelän rikosseuraamusalueen kaikki vankilat ja kriminaalihuoltolaitokset sekä hyvin monet Etelä-Suomen kunnat.

4 KEHITTÄMISTYÖN TAVOITTEET

Koska Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hankkeessa työskenteli vain kolme projektityöntekijää ja asiakkaita oli paljon, asiakastyön toimintamallien mallintamiseen jäävä aika koettiin rajalliseksi. Tähän tarpeeseen tuli tuomaan lisäresursseja opintoihini liittyvä kehittämishanke, jonka tuotosta tämä raportti on.

Kehittämistyön yhtenä tarkoituksena on toimia välineenä hankkeen tulosten ja toimintamallien juurruttamisessa. Voidaan puhua hyvien käytäntöjen juurruttamisesta. Hyvät käytännöt ovat toimintamalleja, joiden avulla päästään nykyisiä keskimääräisiä "normaalikäytäntöjä" parempiin tuloksiin, jotka ovat innovatiivisia ja joiden nykyistä laajemman levittämisen voidaan olettaa tuottavan lisäarvoa virallisen palvelujärjestelmän toteuttamiin tavanomaisiin toimintatapoihin verrattuna. (Hassinen ym. 2007, 5.) Oppiva-hankkeen toimintaa arvioitiin ulkoisen arvioinnin avulla ja arviointiraportista ilmeni, että Oppiva-hankeella oli vuosien aikana kertynyt arvokasta, ainutlaatuista ja tutkimatonta tietoa kohderyhmästä. Tämän tiedon jäsentäminen, asiakasprosessien kuvaaminen ja havainnollistaminen palvelisi myös mallinnustyötä. (Tuokkola 2009, 32-33.)

Hyttisen (2006, 100) mukaan hankkeen tuotokset mahdollistavat työn jatkuvuuden. Mallien, oppaiden ja ohjelmien luominen ja dokumentointi ovat keskeinen osa kehittämistyötä. Ilman niitä työn tulokset eivät ole siirrettävissä. Kehittämishankkeen tuottaminen kirjalliseen muotoon ajateltiin tukevan Oppiva hankkeen aikana kehitettyjen toimivien työmuotojen siirrettä-

vyyttä tai ainakin herättävän keskustelun siitä, voisiko jotain kokemuksia hyödyntää Oppivan toimikauden jälkeen rikosseuraamusalan arjessa.

Edellä kuvatut asiat ohjasivat kehittämistyötäni siihen suuntaan, että pelkän toiminnan ja sen arvioinnin ei uskottu jättävän pysyvää jälkeä tai toimintatapoja rikosseuraamusalan viranhaltijoiden työkuviin. Toiminnan kehittäminen, arviointi, muutokset, mallintaminen vaativat lisänäyttöä. Koimme tärkeäksi asiakasprosessien tarkemman tarkastelun kautta työmuodon havainnollistamisen. Tämän vuoksi tutkimuksellinen osuus liitettiin kehittämistyön osaksi.

Edelliseen viitaten kehittämistyöni tavoitteet voidaan jakaa kolmeen eri kategoriaan, jotka sijoittuvat toteutusaikataulussa ajallisesti myös samaan järjestykseen.

4.1 Uuden asiakastyömuodon kehittäminen

Rikosseuraamusalalla on viime vuosien aikana alettu kiinnittää huomiota vankien oppimisvaikeuksiin. Oppimisvaikeudet eivät välttämättä johda epäonnistumiseen elämässä. Tunnistamattomana oppimisvaikeudet vaikuttavat kuitenkin mm. työssä tai arkiaskareissa selviytymiseen, heikentävät itsearvostusta sekä kiinnostusta opiskelua kohtaan. Vankien heikon koulutustaustan selittävänä tekijänä ovat sekä synnynnäiset että harjaantumattomuudesta johtuvat oppimisvaikeudet. Syrjäytymisen katkaisemiseksi on tärkeää tunnistaa oppimisvaikeus myös aikuisena.

Opetushallitus (2007) toteutti Rikosseuraamusviraston toimeksiannosta selvityksen vankien koulutustaustasta, oppimisesta sekä oppimisvaikeuksista ja -valmiuksista. Selvitys perustui vankien itse täyttämään kyselyyn. Luku- ja kirjoitusvaikeuksia on selvityksen mukaan reilulla 20 %:lla vangeista. Määrä on huomattavasti matalampi kuin useissa muissa tutkimuksissa, mihin saattaa vaikuttaa monet seikat kuten se, että vangit eivät välttämättä itse tiedosta oppimisvaikeuksiaan. Selvityksen mukaan oppimisvaikeuksia oman arvioinnin mukaan omaavista vangeista kuitenkin vain 23 %:lla oppimisvaikeudet oli testattu. Oppimisvaikeuksista vangeista 40 % koki, ettei ollut saanut oppimisvaikeuksiin apua. (Koski & Miettinen 2007, 68, 108.)

Sijoittajayksiköille, vankiloiden johtajille, toiminnoista vastaaville apualaisjohtajille ja vankien koulutuksesta vastaaville suunnatun rikosseuraamusviraston 2007 antaman ohjeistuksen mukaan Rangaistusajan suunnitelma laaditaan sijoittajayksikössä. Suunnitelmaan kuuluu Riski- ja tarvearvio, joka sisältää myös koulutus- ja työllisyysosiot. Kyseiseen alueeseen sisältyvät myös vangin oppimisvaikeuksien ja erityisopetukseen osallistumisen selvittäminen.

Edellisten osa-alueiden selvittämistä tarkennettiin Rikosseuraamusviraston oppimisvaikeushankkeen ohjausryhmän päätöksellä niin, että 1.9.2007 lukien sijoittajayksiköiden tehtäväksi tuli tehdä oppimisvaikeutta selvittävä alustava haastattelu annetun haastattelurungon mukai-

sesti. Oppimisvaikeushaastattelun lopputulos oli tarkoitus kirjata asiakastietojärjestelmässä riski- ja tarvearvioon koulutus- ja työllisyysvälilehdille kuvaten keskeiset haastattelussa esille tulleet asiat. Myös koulutus- ja työllisyys välilehdellä oleva kohta ”erityisopetukseen osallistuminen” oli tarkoitus selvittää tämän haastattelun yhteydessä. Avoimeen tekstikenttään piti kuvata, onko oppimisvaikeuksia aikaisemmin havaittu, onko haastateltava saanut tukea oppimisvaikeuksiinsa jossain muodossa aikaisemmin ja onko hän osallistunut erityis- tai tukiopeutukseen. Haastattelun perusteella oli tarkoitus kartoittaa ne henkilöt, joille tehdään tarkemmat oppimisvaikeustestit ja sijoituspäätöstä tehdessä piti ottaa huomioon vankilan mahdollisuudet antaa tukea vangin oppimisvaikeuksissa.

Edellisissä kappaleissa mainittuja velvoitteita oppimisvaikeuksien kartoittamisesta ei Etelä-Suomen sijoittajayksikössä pystytty täyttämään. Seuraava A. Arolan laatima kaavio, esittelee sijoittajayksikössä tehtävän vankeuslain edellyttämän riski- ja tarvearvion tiedonkeräyksen monimuotoisuutta. Arvioitavia osa-alueita oli vangin sijoitteluvaiheessa niin monia, että riittäviä resursseja oppimisvaikeuksien kartoittamiseksi ei ollut mahdollista asettaa. Kartoitus jätettiin usein täysin tekemättä muun työpaineen vuoksi. Oppimisvaikeudet sijoittajayksikössä jäivät vähälle huomiolle ja oppimisvaikeuksien vaikutusta sijoituspäätökseen asiakkaan parhaan edun mukaiseen laitokseen tai toimintoihin ei täten pystytty hyödyntämään.

Kuvio 1. Riski- ja tarvearvioinnin tiedonlähteet kaavio (Arola 2009)

Kehittämistyöni ensimmäinen tavoite oli tuottaa järjestön sekä seuraamuslaitoksen yhteistyöllä uudenlainen vankeustuomion suorittamisen aikana tapahtuva asiakastyönmuoto oppimisvaikeuksien havainnointiin. Kehittämisen keskiössä oli varhaisessa tuomiovaiheessa mah-

dollisimman yksinkertaisin toimenpitein toteutettava oppimisvaikeuksien kartoittaminen ja tukisuunnitelmien liittäminen rangaistusajansuunnitelmiin. Tämän tavoitteen toteutumista eri vaiheineen on kuvattu kappaleessa kuusi.

4.2 Asiakasrekistereihin perustuvien havaintojen tekeminen

Asiakastyössä keskitytään usein pelkästään asiakkaan tilanteen tarkasteluun, muutostarpeisiin, riittävän tukiverkoston ja lähitulevaisuuden suunnitteluun. Harvoin jää aikaa palata tapahtumien prosessiin ja arviointiin. Vankilaympäristössä harvoin myöskään saadaan tietoa siitä, kuinka asiakkaan tilanne on edennyt työskentelytilanteen jälkeen. Oppiva-hankeessa meille muodostui mahdollisuus seurata prosessia pidemmän ajan, jopa tuomion alusta sen loppuun suorittamiseen ja vapautumisen jälkeisiin tapahtumiin asti.

Tiedossamme ei ollut yhtään sellaista tutkimusta, jossa vankia olisi voitu seurata näin tiiviisti koko tuomion etenemisen ajan - sijoittajayksiköstä sijoituslaitokseen, mahdollisiin laitossiirtoihin, koevapauteen ja jopa vapautumisen jälkeiseen aikaan asti. Oppimisvaikeusteema on selkeä kokonaisuus, jonka perusteella Oppivan kohderyhmän kautta voidaan tuoda uusi näkökulma rangaistusajan suunnitelmällisuuden toimivuudesta ja merkityksestä. Kokemusten tuoma tieto haluttiin tämän kehittämistyön kautta nostaa esille.

Jotta välttyttäisiin yksipuoliselta asioiden katsastelulta, päädyin teeman tarkastelussa hyödyntämään myös yhteistyökumppaneiden asiakasrekistereihin kirjattuja tietoja. Oletin, että hyödyntämällä eri asiakasrekistereistä saatavaa tietoa löydetään oppimisvaikeuksiin soveltuvia havainnointikeinoja, tukikeinoja, tarvittavia verkostoja ja soveltuvia toimintamuotoja. Tutkimusta havaintoineen kuvataan kappaleessa seitsemän.

4.3 Toimintamalliehdotusten tuottaminen

Kolmas kehittämistyöni tavoite oli tuottaa oppimisvaikeuksien havainnointiin ja oppimisvaikeuksiin liittyvien työmuotojen kanssa työskentelyyn toimintamalliehdotuksia seuraamusalalle. Tuottamani toimintamalliehdotukset pohjautuvat tässä raportissa kuvatun uuden asiakastyömallin kehittämisvaiheen kokemuksiin sekä asiakasrekistereiden kirjauksista poimituihin havaintoihin. Kappaleissa 7.3 ja 8 nostetaan perustellen esille asioita, jotka toimivat toimintamalliehdotusten pohjana. Varsinaiset toimintaehdotukset esitellään kappaleessa 10.

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TUTKIMUSMENETELMÄT JA KÄYTETTÄVÄ AINEISTO

5.1 Kehittämishankkeen tutkimusmenetelmät

5.1.1 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta on se, että ihminen on intentionaalinen olento. Meillä on halu saada maailma jäsenellymmäksi, jotta voimme suhteuttaa kokemuksia toisiinsa ja tekemään tarkoituksenmukaisia päätöksiä toimintatavoillemme. (Ahonen ym. 1996, 121.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai tulkitsemaan mielekkäästi joitain ilmiöitä.

Laadullisen aineiston käsittely alkaa teemoihin lajittelulla eri aihepiirien mukaan. Lajittelun jälkeen tyypittelyvaiheessa etsitään teemoista yhteisiä ominaisuuksia ja muodostetaan niistä yhteisiä näkemyksiä, eräänlaisia yleistyksiä eli tyyppiesimerkkejä. Kootusta aineistosta voidaan etsiä logiikkaa ja ns. tyypillisiä kertomuksia. Analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Kokonaisuuden luomiseksi analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun ohjaamina. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 93-95.) Tutkimuskysymysten näkökulmasta pyritään saamaan olennainen esiin aineistosta ja siitä kirjoitetaan kuvaus. Kaiken tarkoituksena on löytää merkitysten muodostamia kokonaisuuksia.

Oppiva-tiimissä jokainen työntekijä on vastannut omien asiakkaidensa kohdalla tapahtuvista asioista ja tekemistään asiakasrekisterin kirjauksista. Kehittämistyön avulla tähän raporttiin pyrittiin nostamaan tyypittelyn avulla asiakastyöskentelyn yhteneväisyyksiä ja mallintamisen kannalta tärkeitä toimivia työmuotoja. Sama laadullinen työskentely on määritellyt niin prosessin tarkastelua kuin myös asiakasprosessien havainnointia.

5.1.2 Prosessiarviointi

Prosessiarvioinnissa tutkitaan ennen kaikkea sitä toimintaa, jolla tuloksia on saatu aikaan eli kehittämisprosessia. Prosessiarviointiin kytkeytyy uteliaisuus tietoon vaikuttavuudesta ja lopputuloksista. Kaikkiin kehittämishankkeisiin tulisi kuulua seuranta ja arviointia, sillä niiden avulla saadaan olennainen tieto ja muutoshaluista toimintaa. Kehittämisarvioinnilla tavoitellaan toimintojen edistämistä. Prosessievaluatation kuvauksen tarkoitus on, että sen avulla voidaan tuoda esille prosessin eteneminen. Kiinnostuneita ollaan siitä, milloin ja millaisia taitekohtia on ollut, kuinka ongelmatilanteet on ratkaistu ja onko keksitty uusia innovaatioita. Kirjallisuudessa arviointi on jaettu summatiiviseen ja formatiiviseen arviointiin. Formatiiivisella viitataan sellaiseen arviointiin, joka kohdistuu kehittämisen toteuttamiseen eli siihen miten hanketta on tehty ja kuinka sen toimintaa voitaisiin parantaa. Prosessiarviointi on luonteeltaan formatiivista. (Seppänen-Järvelä 2003, 7.) Prosessiarvioinnilla tuotimme materiaalia

toiminnan parantamiseen sekä etsimme ymmärrystä siihen, millä keinoin pääsimme lopputuloksiin.

Reflektiivisen ja prosessikeskeisen tutkimuksen avulla mahdollistetaan kehittämishankkeen aikana tapahtuvan oppimisen mallintamisen (Eronen ym. 2007, 41). Prosessiarviointi voi olla joko sisäistä tai ulkopuolisen toimijan tukemaa. Prosessiarvioinnin näkökulmasta kehittämis-toimenpiteiden tuloksia voidaan tarkastella myös laadullisen tiedon valossa. Olennainen kysymys koskee sitä, vievätkö valitut interventiot toivottuun eli hankkeen vision ja tavoitteiden suuntaan. (Seppänen-Järvelä 2003, 27.) Oppivan työskentelyä arvioi niin oma projektitiimi, asiakkaat, yhteistyökumppanit kuin myös ulkopuolinen arvioitsija.

Prosessin arviointi on kehittämishankkeessa kehittämisen arvioinnin ydinosa. Prosessin arviointiin liittyvät kiinteästi sisäinen arviointi ja itsearviointi, joissa toiminnan toteuttajat joutuvat toimimaan myös evaluaattoreina. Oman toiminnan arviointi ei ole vaivatonta ja ongelmantonta. Voi olla että ei kyetä havaitsemaan tärkeitä asioita esimerkiksi "tunnelinäön" tai kognitiivisen sokeuden vuoksi. (Eräsaari ym. 1999, 104.)

Kehittämistyölle ominainen piirre muodosta, substanssista tai kontekstista riippumatta on prosessimainen eteneminen. Tähän viitaten huomioitavaa on se, että kehittämishankkeessa kehittäjinä toimi asiakastyössä kolme työntekijää. Keskeiseksi haasteeksi työyhteisössä tehtävässä kehittämistyössä on reflektiivisten toimintatilanteiden tarjoaminen. Äänetön tieto liittyy organisaatioissa käytännön taitojen kehittymiseen. Toimintatilanteita arvioidessaan (reflektio) osallistujat saavat tietoa myös niistä tekijöistä, jotka haittaavat oppimista. Reflektiivinen ja prosessikeskeinen tutkimus mahdollistavat sen oppimisen mallintamisen, jota kehittämishankkeen aikana tapahtuu. (Eronen & Syrjäläinen & Värri 2007, 41.) Ammattihenkilön, professionaalien velvollisuuksiin kuuluu seurata ammattialansa kehitystä ja käyttää voimavaroihin nähden parhaita mahdollisia menetelmiä kehittämistyössään (Eräsaari & Lindqvist & Mäntysaari & Rajavaara 1999, 87).

Yhteinen keskustelu tuottaa lisäaineistoa tapahtumien kulusta ja tarkentaa kuvaa siitä, miltä muutokset ja niiden vaikutukset ovat näyttäneet eri toimijoiden silmin. Käsittelemällä kertomuksia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, lisätään myös ihmisen itsetuntemusta, sillä kertominen heijastuu takaisin kertojaan auttaen oman tarinan jäsentämisessä ja uudelleen muotoilussa. (Eronen & Syrjäläinen & Värri 2007, 51) Lähtökohtana kehittämishankkeelle oli se, että oman työn ymmärtäminen ja kehittäminen voi käynnistyä vain alkamalla reflektoida, pohdiskella omia käytännön kokemuksia ja vain sitä arvioimalla voidaan tehdä johtopäätöksiä, jotka auttavat toimivimpien asiakastyömetodien valitsemisessa/mallintamisessa.

Prosessievaluaation kohde voi suuntautua käsittelemään yhtäältä kehittämisinterventioiden vaikutuksia prosessin aikana ja toisaalta interventioiden toteutumista. Jälkimmäinen näkö-

kulma merkitsee nimenomaan "toiminnan mustan laatikon" avaamista eli sen arvioivaa tarkastelua, miksi, miten ja mitä kehittämisenä on tehty. (Eräsaari & Lindqvst & Mäntysaari & Rajavaara 1999, 93.) Oikeat johtopäätökset näyttävät syntyvän välittömästi ilman vaihtoehtoisia oletuksia siitä, miten arvioitava tilanne pitäisi tulkita. Reflektointi on osana toiminnan tarkastelemista ja erittelemistä. Asiantuntijuutta käsittelevissä tutkimuksissa on osoitettu, että parhaat valmiudet arvioida uusia tilanteita ja toimia näissä, kehittyvät reflektiivisillä toimijoilla, jotka pyrkivät oppimaan omasta toiminnastaan (Heinlahti & Kakkuri-Knuutila 2006, 74). Prosessin arviointi on kehittämisen arvioinnin ydinosa. Prosessin arviointiin liittyvät kiinteästi sisäinen arviointi ja itsearviointi, joissa toiminnan toteuttajat joutuvat toimimaan myös evaluaattoreina. Oman toiminnan arviointi ei kuitenkaan ole vaivatonta ja ongelmattonta. Voi olla että ei kyetä havaitsemaan tärkeitä asioita esimerkiksi "tunnelinäön" tai kognitiivisen sokeuden vuoksi. (Eräsaari & Lindqvst & Mäntysaari & Rajavaara 1999, 104.)

5.1.3 Triangulaatio

Halusimme välttää tutkimuksellisessa osiossa yksipuolisen näkökulman asiakastyön havainnoinnissa. Oppiva oli vain yksi toimija tässä asiakastyömuodon kehittämistyössä. Halusimme myös muiden toimijoiden nostamia merkityksiä esille. Tämän vuoksi päädyin nostamaan triangulaation yhdeksi tutkimusmenetelmäksi.

Triangulaation käyttöä suositaan, kun halutaan todentaa tutkimuksen luotettavuutta. Se auttaa tutkijaa ylittämään henkilökohtaiset ennakkoluulot ja oletukset, koska triangulaatiossa näkökulmia on useita. Triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten metodien, tiedonlähteiden tai teorioiden käyttämistä tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi, 143.) Silloin, kun arvioitavasta ilmiöstä halutaan mahdollisimman kattava ja validi kuva, yhdistellään toisiaan täydentävien lähestymistapojen menetelmiä. Menetelmän etuna on, että eri tietolähteistä hankitut materiaalit täydentävät toisiaan ja lisäävät näin ollen tutkimuksesta saatujen tulosten luotettavuutta. (Seppänen-Järvelä 2003, 31.)

Kehittämistyössäni tiedonlähteiden osalta käytetään tutkimusmenetelmänä triangulaatiota, jotta vältettäisiin yksipuolinen näkemys asioiden etenemisestä. Kehittämistyön tutkimuskohderyhmäksi valitun asiakaskunnan asiakastyön toimijoina ovat olleet vankeinhoitolaitoksen henkilökunta (sijoittajayksiköstä, useista suljetuista vankiloista ja avovankiloista), kolmen kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimiston henkilökunta (Espoo, Helsinki ja Vantaa) sekä kolmannen sektorin toimijan - Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi - hankkeen henkilökunta. Kaikilla kyseisillä organisaatioilla on asiakastyössä ollut oma toimintatapa- ja kirjausmenettelynsä. Tällä perusteella käytettäviksi tiedonlähteiksi on valittu Oppivan asiakastietorekisteri, vankitietojärjestelmä (Vati) ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakastietojärjestelmä (Tyyne).

5.2 Kehittämistyössä käytetty aineisto

Kehittämistyö tapahtui Oppiva-hankkeessa vuosina 2007 - 2010. Lähtökohtana Oppivan työskentelylle oli, että kirjaamisen menettely kehitetään sille tasolle, että myöhemmässä vaiheessa tiedonkeruu onnistuu helposti ja tarvittaessa tietojen hyödynnettävyys on maksimaalinen. Tämä työtapo mahdollisti sen, että kyseiseltä aikaväliltä Oppivan rekistereistä löytyy paljon materiaalia.

Kehittämishankkeen toteutusvaiheessa ei kirjaamisen lisäksi yhteenvetojen tai arviointien tekemiseen jäänyt juurikaan aikaa. Kehittämisprosessin kuvauksessa aineistona käytettiin mahdollisimman kattavasti Oppiva-projektin henkilökunnan tuottamaa materiaalia. Systemaattisen kirjausmenettelyn vuoksi prosessikuvauksessa tarvittavat oleelliset tiedot löytyivät helposti.

Tässä raportissa eri aineistoja hyödynnettiin sekä uuden oppimisvaikeuksien havainnointi- ja asiakastyömuodon kehittämisen prosessin kuvauksessa että asiakasprosessien tarkastelussa. Käytetyt aineistot poikkeavat toisistaan, joten ne on kuvattu tämän kappaleen eri kohtiin.

5.2.1 Uuden asiakastyömuodon kehittämisen prosessikuvauksessa käytetty aineisto

Uuden asiakastyömuodon kehittämiskuvauksessa hyödynnettiin Oppiva-hankkeen tuottamia aiheeseen liittyviä dokumentteja mm. tiimimuistiot, arvioinnit, suunnitelmat sekä raportit. Lisäksi hyödynnettiin Oppiva-työntekijätiimin kokemusten kuvauksia.

Oppivassa työntekijät kokoontuivat viikoittain tiimipalaveriin, joista kaikista on kirjoitettu muistio. Muistioon on kirjattu menneen ja tulevan viikon oleellisia tapahtumia. Nämä muistiot ovat yksi prosessikuvauksen tiedonlähteistä. Lisäksi kaikista yhteistyöneuvotteluista on kirjatut palaverimuistiot, joista sovitut yhteistyömenettelyt ja muut yhteistyöasiat ilmenevät.

Uuden työmuodon kehittämistyössä projektitiimi pysähtyi aika ajoin arvioimaan toiminnan etenemistä ja työtapojen toimivuutta. Arviointitilanteissa esille nousseet ongelmat ja muutostarpeet otettiin kehittämiskohteiksi ja niille pyrittiin löytämään toimivimmat ratkaisut. Näitä tapahtumia on kuvattu asiakastyön kehittämisen prosessikuvauksessa.

Asiakasprosessien eteneminen kertoo myös koko kehittämistyön etenemisestä. Asiakastyöhön liittyvät asioista on kerätty systemaattisesti tietoa niin tilastollista perustietoa kuin jokaiseen tapaamiseen työskentelyn etenemistä kuvaavaa tietoa. Näitä tietoja on hyödynnetty niin uuden asiakastyön kehittämistyön kuvauksessa kuin myös asiakasprosessien tarkasteluosuudessa.

Kaikki edellä mainitut yhdessä toimivat tämän opinnäytetyön ensimmäisen työvaiheen eli uudenlaisen oppimisvaikeuksien havainnointi- ja työskentelymuodon kuvaamisen tiedonlähteinä. Tarkasteltavaksi kohderyhmäksi rajattiin Vankeinhoitolaitoksen Etelä-Suomen sijoittajayksikön kautta Oppiva-hankkeeseen ohjautuneet asiakkaat, joten tämä teki luonnollisen rajauksen myös asiakasaineistolle.

5.2.2 Asiakasprosessien havainnoinnissa käytetty aineisto

Asiakasprosesseja tarkasteltiin keräämällä kirjoitettua tietoa eri lähteistä. Asiakasprosessien tarkastelu muodostaa tämän raportin tutkimuksellisen osuuden, jossa hyödynnettiin kolmea eri asiakasrekisteriä: 1) Oppiva -hankkeen asiakasrekisteriä 2) Vati -vankitietojärjestelmää 3) Tyne- asiakastietojärjestelmää.

Oppiva -hankkeen asiakasrekisterin ylläpitäjinä olivat kolme projektityöntekijää. Vankitietojärjestelmä on käytössä kaikissa Suomen vankiloissa ja sinne kirjauksia pääsevät tekemään kaikki vankilaviranomaiset. Tyne-asiakastietojärjestelmä on käytössä Yhdyskuntaseuraamusviraston eli entisen Kriminaalihuoltolaitoksen toimintapisteissä ja sinne kirjaamisoikeus on kaikilla Yhdyskuntaseuraamusviraston työntekijöillä. Lupa asiakasrekisterien käyttöön tutkimustarkoituksessa on haettu Kriminaalihuollon tukisäätiöltä (Liite 1) sekä Rikosseuraamusvirastolta (Liite 2).

6 UUDEN ASIAKASTYÖMUODON KEHITTÄMISPROSESSI

Ensimmäinen kehittämistavoite oli tuottaa järjestön sekä seuraamuslaitoksen yhteistyöllä uudenlainen vankeustuomion suorittamisen aikana tapahtuva oppimisvaikeuksien havainnointi- ja asiakastyömuoto. Kehittämisen keskiössä oli varhaisessa tuomiovaiheessa oppimisvaikeuksien kartoittaminen ja tukisuunnitelmien liittäminen rangaistusajansuunnitelmiin. Prosessiarvioinnilla tuotimme materiaalia toimintamme kehittämiseen sekä keinoja ja työtapoja löytääksemme parhaat lopputulokset. Tässä kappaleessa kuvataan kronologisessa järjestyksessä prosessin eteneminen.

6.1 Työmuodon ja asiakasrekrytoinnin suunnittelu

Vuoden 2007 syksyllä Vankeinhoitolaitoksen ja Kriminaalihuollon tukisäätiön välillä käytiin yhteistyöneuvotteluja siitä, kuinka uuteen projektiin nimeltä Oppimisvaikeuksista vapaaksi saadaan asiakkaita, jotka parhaiten hyötyisivät projektin kehittämistyöstä. Jo heti syksyn

2007 ensimmäisissä kokouksissa Helsingin vankilan Suomenlinnan avo-osaston johtaja Kirsti Kuivajärvi ehdotti yhdeksi toimintamalliksi sijoittajayksikön avulla tapahtuvaa asiakasrekrytointia. Tässä vaiheessa Osaava ohjaus projektihenkilöstöstä oli palkattu työntekijäksi vain projektipäällikkö Kati Sunimento, joka jatkoi Kuivajärven idean toteutusta neuvottelemalla sijoittajayksikön henkilökunnan kanssa. Kävi ilmi, että Oppivan ehdotuksella vastattiin suoraan rikosseuraamusviraston sijoittajayksiköille esittämään vaateeseen vankien oppimisvaikeuksien selvittämiselvällisuudesta.

Koska molemmat osapuolet kokivat yhteistyön tarpeelliseksi, järjestettiin yhteistyöpalaveri, johon osallistuivat Oppivan projektipäällikkö sekä sijoittajayksikön erityissuunnittelija Leena Löf. Palaverissa mietittiin kuinka asiakasrekrytointi voitaisiin parhaiten toteuttaa. Päätettiin, että projektipäällikkö Sunimento laatii kyselylomakkeen, jolla kartoitetaan vankien oppimiseen liittyvien asioiden kokonaistilannetta ja samalla lomakkeella kysytään vangin halukkuutta yhteistyöhön Oppivan kanssa. Heti alusta alkaen oltiin sitä mieltä, että Oppivan asiakkaiksi rekrytoidaan niitä vankeja, jotka itse ovat halukkaita selvittämään oppimisen haasteitaan.

Tässä vaiheessa keskusteluissa sovittiin pelkästään asiakasrekrytointiin liittyvistä asioista. Asiakastyöskentelyn muodot oletettiin muotoutuvan pikkuhiljaa projektin edetessä. Mitään etukäteissuunnitelmia asiakastapaamisten sisältöihin tai tarkennettuihin tavoitteisiin ei tehty. Pääasiana pidettiin sitä, että Oppiva -hankkeeseen saadaan sellaisia asiakkaita, jotka tarvitsevat tukea Oppimisen haasteidensa kanssa.

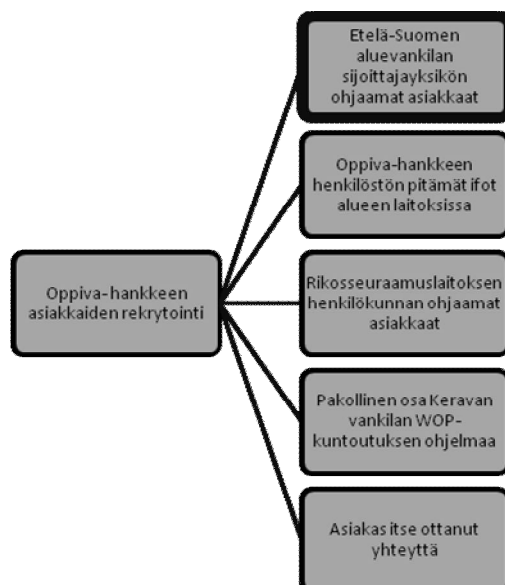
Sunimento lähetti laatimansa kyselylomakkeen Etelä-Suomen Sijoittajayksikön erikoissuunnittelija Leena Löfille, joka perehdytti muut sijoittajayksikön erikoissuunnittelijat lomakkeen käyttöön. Kyseinen Oppimisvaikeuksista vapaaksi-hankkeen (Oppiva) tuottama A4 mittainen arviointilomake (liite 3) oli Sijoittajayksikön arviointityötä tekevien työntekijöiden käytössä vuoden 2007 joulukuusta alkaen 2009 maaliskuuhun asti.

6.2 Asiakastyö

Oppiva-hankkeessa asiakastyötä aloiteltiin muunlaisilla rekrytointikeinoilla jo vuonna 2007, mutta silloin määrät olivat pieniä koska kaikkia projektin työntekijöitä ei ollut vielä palkattu. Itse aloitin työni Oppiva-hankkeen kuntoutusohjaajana marraskuussa 2007 ja kolmas työntekijämme kuntoutusohjaaja Mirva Gullman palkattiin huhtikuussa 2008. Vasta kun kaikki työntekijät olivat aloittaneet, niin asiakastyö pystyttiin täysimittaisesti aloittamaan.

Vuosien 2007 - 2011 aikana Oppiva-projektissa työskenneltiin 181 asiakkaan kanssa. Näistä asiakkaista 37 ohjautui sijoittajayksikön kautta Oppivan asiakkaaksi. Lisäksi sijoitteluvaiheessa yhteistyöstä kieltäytyneistä 13 henkilöä siirtyi jossain tuomionsa vaiheessa Oppiva-

hankkeen asiakkaaksi. Eli prosentuaalisesti tässä raportissa käsitellään n. 27 % koko Oppiva-hankkeen asiakaskunnasta.

Kuvio 2. Oppiva-hankkeen asiakasrekrytointitavat

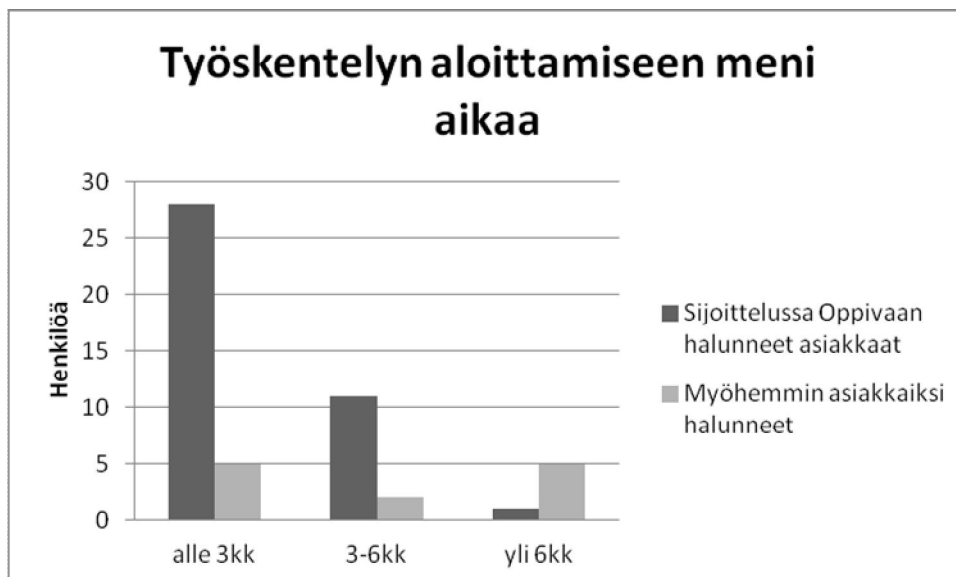
Yllä oleva kuvio kertoo eri vaihtoehdoista, joiden kautta asiakkaat ohjautuivat Oppiva-hankkeen asiakkaiksi. Tummemmalla kehystetty ryhmä on tässä raportissa tarkemmassa tarkastelussa.

6.2.1 Asiakastyön aloittaminen ja asiakasjako työntekijöiden kesken

Kaikki Oppiva-hankkeen asiakasvalintakriteereihin soveltuvat vangit (alle 30 -vuotiaat, tuomio yli 6kk, vapautuvat syksyyn 2010 mennessä) täyttivät sijoitteluaikaanaan niin sanotun "sinisen itsearviointilomakkeen" (liite 3) ja kaikki täytetyt lomakkeet palautettiin Oppiva-hankkeen henkilökunnalle. Ensimmäiset lomakkeet palautuivat projektille joulukuussa 2007 ja viimeiset huhtikuussa 2009.

Mikäli sijoittajayksikössä asiakkaan täyttämästä kyselylomakkeesta ilmeni, että vanki halusi jatkokyöskentelyä oppimisvaikeusteeman puitteissa, sijoittajayksikkö lähetti lomakkeen niin Oppiva-hankkeen henkilökunnalle kuin myös kopion lomakkeesta myös siihen vankilaan, johon vanki sijoitettiin. Vankilan yhdyshenkilö otti lomakkeen saatuaan yhteyttä Oppiva-hankkeeseen ja ilmoitti, että yhteistyöstä kiinnostunut vanki on heidän laitoksessaan. Oppiva-hankkeen henkilökunta kävi nämä ilmoitukset läpi viikoittaisessa tiimipalaverissaan ja sopi kenen Oppivan työntekijän asiakkaaksi vangit siirretään. Vastuu ensimmäisestä yhteydenotosta jäi tiimipalaverin jälkeen kyseiselle Oppivan työntekijälle. Oppivan hanketyöntekijät olivat yhteydessä jokaiseen oppimisvaikeusteemasta kiinnostuneeseen asiakkaaseen ja työskentely

päästiin aloittamaan asiakkaan kanssa suhteellisen nopeasti lomakkeen täyttämisen jälkeen ks. kaavio alla. Ensimmäinen sijoittajajaksikon kautta ohjautunut asiakas aloitti yhteistyön kanssamme helmikuussa 2008.

Kuvio 3. Oppiva-lomakkeen allekirjoituksesta ensimmäiseen asiakastapaamiseen kulunut aika

Tämä tulos asiakastyöskentelyn nopeasti onnistuvasta aloittamisesta yllätti meidät työntekijät positiivisesti. Olimme arvioineet, että asiakkaan siirtyminen sijoituslaitokseensa sekä sieltä sopivan yhdyshenkilön ja tapaamisajan sopiminen veisi enemmän aikaa. Tavoitteenamme oli seurata oppimisvaikeusteeman näkökulmasta asiakkaan rangaistuksenaikaisten tapahtumien etenemistä, joten nopea yhteistyön aloittaminen asiakkaan kanssa mahdollisimman nopeasti tuomion täytäntöönpanon jälkeen oli meille hyvin tärkeää.

Asiakkaan oma halukkuus oppimisvaikeuksiensa selvittelyyn oli yksi valinnan kriteereistä. Sijoittelussa osa vangeista lomaketta täyttäessään ilmoitti, ettei ole kiinnostunut yhteistyöstä kanssamme, mutta antoi luvan käyttää lomakettaan Oppiva -hankkeen arviointia varten. Myös näiden 64 nuoren lomake palautettiin meille. Heistä 15:llä ei itsearviointin mukaan ollut tuen tarvetta oppimiseen liittyvien asioiden kanssa. Sen sijaan 49 arvioi tuen tarvetta olevan, mutta ei ollut siitä huolimatta kiinnostunut yhteistyöstä Oppivan kanssa.

Jouduimme myöhäisemmässä vaiheessa toteamaan, että alkukartoitus ei välttämättä ole määräävä tekijä rangaistuksenajan suunnitelmien toteutuksessa. Työskentelytarpeet ja -halukkuus voi muuttua tuomion aikana. Yhteydenottoja alkoi tulla myös näiltä henkilöiltä, jotka eivät sijoitteluvaiheessa yhteistyöstä olleet kiinnostuneita, mutta jostain syystä myöhemmin asia tuntuikin tärkeältä. Myös heidät päätettiin ottaa asiakkaiksi. Tässä työssä seu-

raan heidän kanssaan tehdyn työn etenemistä verrokkiryhmänä sijoittajayksikössä yhteistyöhalukkuutensa ilmoittaneisiin nähden.

Yllätyksellistä oli se, että myös ne asiakkaat, jotka eivät sijoittelussa halunneet Oppivan asiakkaiksi, mutta vaihtoivat mielipidettään, tavoittivat meidät nopeasti. Tältä kohdin kiinnostuimme yhteydenoton syistä. Osa näistä vangeista oli kuullut vertaisiltaan toiminnastamme ja otti meihin sen vuoksi yhteyttä. Osan tapasimme sattumalta info- tai asiakaskäynneillämme vankilassa ja heidän kiinnostuksensa omien oppimisvaikeuksiensa selvittämiseen heräsi. Joukossa oli myös niitä, joita seuraamusalan työntekijät motivoineet osallistumaan Oppivaan, kun olivat huomanneet että oppimisen haasteiden selvittelyyn saattaisi olla tarvetta.

Omaa työtä oli tärkeää arvioida ja kyseenalaistaa koko kehittämisen ajan. Tiiminä mietimme, voisiko jokin toinen keino kuin lomakkeen täyttäminen tuomion alussa toimia myös rekrytointikeinona. Tämän vuoksi kokeilimme sijoittajayksikön kanssa myös toisenmuotoista rekrytointimallia. Järjestimme infoluonteisen tilaisuuden Oppiva-hankkeen valintakriteerit täyttävälle sijoitettavana olevalle kuuden hengen vankiryhmälle. Tämä työmuoto havaittiin huomattavasti heikommin toimivaksi kuin sijoittajayksikössä täytettävä kyselylomake, mm. sen vuoksi, että ryhmän kasaaminen vaati laitoksen osalta paljon etukäteisselvittelytyötä. Kuvitelma siitä, että näin säästetään henkilökunnan työaika, kääntyi itseään vasten. Tuomion alkuvaihetta ei koettu myöskään vankinäkökulmasta otolliseksi vaiheeksi pitää keskusteluun perustuva ryhmämuotoista toimintaa. Ryhmäläiset eivät tunteneet toisiaan, eikä heillä ollut toisiaan tai meitä ohjaajia kohtaan minkäänlaista luottamussuhdetta. Ryhmässä käyty keskustelu pidettiin tästä syystä oppimisen haasteissa yleisellä tasolla ja henkilökohtaisista tavoitteista ei päästy keskustelemaan lainkaan. Tämä infoluontoinen keskustelurekrytointitilaisuus jäi yhteen ainoaan kokeilukertaan.

Kyselylomakkeen toimivuutta arvioitiin useaan kertaan. Kun asiakkuuksien aloittamisesta oli kertynyt kokemuksia, havaittiin lomakerakenteessa välttämätön muutostarve. Kyselylomake oli ollut sivun mittainen itsearviointilomake. Lomakkeen täyttötavasta näkyi, että asiakkailla, oli ollut suuria haasteita lomakkeen täytössä. Tämä antoi suuntaa epäilykselle oppimisen haasteiden olemassaolosta. Iso osa asiakkaista ei itse kokenut tuen tarvetta mahdollisiin oppimisvaikeuksiin liittyen.

Asiakastyötä tehdessä ilmeni myös, että osa asiakkaista ei ollut lomaketta osannut täyttää oikein tai kokivat omat osaamisensa eri lailla kuin mitä työntekijöiden näkemys käytyjen keskustelujen perusteella oli. Huomasimme, että haluaisimme kuulla myös työntekijän kuvauksen asiakkaan tilanteesta. Näistä syistä johtuen kutsuimme sijoittajayksikön edustuksen yhteistyöpalaveriin kesäkuussa 2008. Palaverissa suunnittelimme itsearviointilomakkeen uudelleen, täydentämällä sitä tehden lomakkeesta kaksisivuisen. Lisäksi toimintamallia muutettiin niin,

että sijoittajayksikön erikoissuunnittelijat käyvät lomakkeen läpi vankien kanssa kasvotusten. (Osaava ohjaus tiimimuistio, 2008.) Sijoittajayksikössä täytettävän lomakkeen (liite 3) ensimmäinen sivu oli asiakkaan täyttämä itsearviointi ja toinen sivu työntekijän kuvaus asiakkaan tilanteesta suunnitelmiseen. Lisäksi sovittiin, että kun lomakkeet lähetetään meille, niin niihin merkitään vangin sijoituslaitos. Tämä mahdollisti nopeamman yhteydenottomahdollisuuden ja asiakastyöskentelyn aloittamisen. Meidän ei enää tarvinnut odottaa vankiloiden yhdyshenkilöiden yhteydenottoa vaan pystyimme omien aikataulumme mukanaan järjestämään ensimmäisen yhteydenoton. Näiden pienten muutosten värittävä työtapa todettiin parhaiten toimivaksi ja päätimme vakiinnuttaa sen työmalliksemme siihen asti, kun sijoittelun kautta asiakkaiden rekrytointia toteutetaan.

6.2.2 Asiakastyöskentely laitoksittain

Oppiva -hankkeella oli voimassaolevat yhteistyösopimukset Keravan vankilan, Suomenlinnan avovankilan sekä Seutulän avovankilan kanssa. Kun yhteistyöstä sijoittajayksikön kanssa solmittiin, niin siinä työskentelyn vaiheessa oletettiin, että koska on kyse nuorista vangeista, sijoitukset tehdään pääosin Keravan vankilaan, jolla on pitkä historia nuorten vankien kanssa työskentelystä. Lisäksi ajateltiin, että jokunen asiakkaista voidaan sijoittaa myös niihin avovankiloihin, joiden kanssa Oppivalla oli jo yhteistyösopimus.

Meidän projektityöntekijöiden idealistinen näkemys siitä, että asiakastyö aloitetaan vain näissä kolmessa laitoksessa, joutui väistymään. Useasta eri syystä johtuen sijoittajayksikössä tehtiin laitossijoituksia alueen kaikkiin vankiloihin. Aiemmin olimme kokouksessamme aina päättäneet kuka vastaa yhteydenotosta uuteen asiakkaaseen. Toimialueen laajennuttua useampiin laitoksiin oli selvää, että tämä uusi käänne pakotti pohtimaan tarkemmin sitä, kuinka asiakkuuden aloittaminen olisi järkevää aloittaa.

Päädymme kokeilemaan laitospohjaista työnjakoa, jossa Mirva Gullmanin vastuualueisiin kuuluivat Seutulän avovankila ja Jokelan vankila. Omalle vastuulleni jäivät Hämeenlinnan, Riihimäen ja Keravan vankilat. Projektipäällikkö vastasi Helsingin vankilan kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Suomenlinnan avovankilaan siirtyvien kanssa tehtävä asiakastyö jaettiin edelleen kaikkien kolmen projektityöntekijän kesken. Laitospohjainen työnjako tuntui järkevältä vaihtoehdolta, koska silloin työntekijä voi yhdellä asiakaskäynnillä tavata muutkin samassa vankilassa tuomiotaan suorittavat asiakkaat ja näin pystytään säästämään työntekijän rajallista työaikaa.

Seuraava kaavio kuvaa niitä laitoksia, joissa työskentely seurantaryhmään kuuluvien kanssa aloitettiin. Koska työntekijöitä oli kolme ja jokainen työntekijä vastasi oman sopimuslaitoksensa kanssa tehtävästä yhteistyöstä, alkoi hyvin äkkiä muodostua yhteistyökäytänteitä ja

molemminpuolista ymmärrystä toimintatavoista sekä huomattiin, että työskentelyn tavoitteet palvelivat niin asiakkaan, laitoksen kuin projektin etua.

Kuvio 4. Asiakastyöskentelyn aloitus laitoksittain

Uusi työnjako tuntui toimivalta, kunnes asiakkaiden sijoituspaikkoihin alkoi tulla muutoksia. Jälleen oli paikka pysähtyä ja pohtia, miten asiat jatkossa parhaiten hoituvat. Lähtökohta oli se, että ensimmäinen sijoitusvankila määritteli asiakkaalle työntekijän. Tämä tapa päätettiin pitää ennallaan. Jos asiakas ensimmäisen sijoituksen jälkeen vaihtoi laitosta, pyrittiin siihen, että vastuuhenkilö ei vaihdu vaan jatkaa asiakastyötä siellä minne asiakas on siirtynyt. Asiakkaan tuntemus ja oletus siitä, että luottamus yhteistyöhön on syntynyt, olivat asioita, joiden vuoksi vastuuhenkilön vaihdoksia pyrittiin välttämään. Tämä tarkoitti sitä, että aiemmin määritellyt työalueet laajenivat. Loppuprojektin ajan työntekijät joutuivat matkustamaan työtehtäviä suorittaessaan melko paljon, koska asiakkaita oli suorittamassa tuomiotaan alueen lähes kaikissa vankiloissa.

6.2.3 Asiakastyöskentelyn vaiheet

Oppiva projektissa ei etukäteen ollut sovittu, mitä asiakastyö projektin eri vaiheissa tulee pitämään sisällään. Kokemuksia vastaavanlaisesta työmuodosta ei ollut, joten emme voineet suunnitella etukäteen toimintatapojamme. Asiat, jotka Oppivan asiakastyömalliin valikoituivat, olivat tulosta jatkuvasta arvioinnista liittyen asiakastapauksien kautta nousseisiin kokemuksiin ja asiakkaiden tuen tarpeisiin. Koko projektin työskentelyn ajan asiakastyön eri muotoja kehitettiin ja niistä kokeiltiin erilaisia toimintatapoja. Tähän kappaleeseen olen koonnut

niitä työmuotoja, jotka nousivat käyttämiksemme työmenetelmiksemme projektin edetessä. Näiden työmuotojen toteutumista seurattiin myös tutkimuksellisessa osiossa.

a) Infot, tutustuminen ja tavoitteiden asettaminen

Koska vangit olivat allekirjoittaneet lomakkeen, jossa toivoivat oppimisvaikeuksista vapaaksi hankkeen yhteydenottoa, niin oletus oli se, että heillä on ollut haasteita oman oppimisensa kanssa. Tämä oletus toimi pohjana työskentelyn aloittamiselle.

Työskentelyn aloittamista kokeiltiin muun muassa seuraavin tavoin:

Osa asiakkaista osallistui suoraan ilman infotilaisuutta suuremmalle ryhmälle järjestettyyn lukiseulaan (selitetty kohdassa testaukset). Vasta seuraavassa tapaamisessa käytiin läpi tuloksia, tutustuttiin asiakkaaseen ja asetettiin työskentelylle yhteiset tavoitteet.

Toinen ja toimivammaksi huomattu tapa oli se, että asiakkaat osallistuivat ennen varsinaisen asiakastyöskentelyn alkua infoluontoiseen tilaisuuteen, jossa kerrottiin oppimisvaikeuksista sekä Oppivan tavasta tehdä työtä. Varsinainen asiakastyöskentely vangin kanssa aloitettiin tutustumiskeskustelulla ja yhteistyöstä sopimalla sen jälkeen, kun hän oli siirtynyt sijoituslaitokseensa. Samassa yhteydessä määriteltiin työskentelyn tavoitteet. Vasta seuraavilla tapaamiskerroilla tehtiin tarvittavia testauksia.

Kaikkiin vankiloihin, joihin asiakkaita sijoitettiin, sovittiin yhdyshenkilöt keiden kanssa käytännön asiat sovittiin. Sama henkilö useimmiten hoiti kaikkien käsiteltyjen asioiden kirjaamisen vankitietojärjestelmään. Tämä kirjauskäytäntö oli välttämätön, sillä Oppiva-hankkeen henkilökunnalla ei ollut kirjaamisoikeuksia järjestelmään ja koettiin tärkeäksi, että tehty työ tehdään näkyväksi niin, että se edistää vangin suunnitelmallista etenemistä. Hankkeen työntekijä ei nähnyt mitään kirjauksia vankitietojärjestelmään tehtiin, mutta kirjattavista asioista sovittiin pääosin yhdessä. Vastuu asioiden kirjaamisesta jäi vankilavirkailijalle.

b) Testaukset

Asiakastyön varhaisessa vaiheessa projektityöntekijät teettivät asiakkaillaan tarpeen mukaan useanlaisia asiakkaan vahvuuksia ja heikkouksia kuvaavia testejä. Testausten tarkoitus ei niinkään ollut löytää asiakkaan oppimisen heikkouksia vaan tavoittelimme asiakkaan kykyjen kartoittamista. Kantavana ideologiana oli, että vahvuuksien varaan on helpompi rakentaa tulevaisuutta.

Työskentelyn alussa, kun vasta tutustuttiin asiakkaaseen ja hän tutustui oppimisvaikeus- ja oppimistyyli-temaan, tarjottiin asiakkaille mahdollisuus tehdä Oppiva-testi, jossa 21 kysymyksen avulla voidaan tehdä päätelmiä siitä, kannattaisiko oppimisvaikeuksia tarkemmin selvittää. Lisäksi asiakkaille tarjottiin mahdollisuus tehdä havaintokanavatesti, jonka avulla voi-

tiin päätellä onko hän visuaalinen, auditiivinen vai kinesteettinen oppija. (Asiakastyön opus 2009.)

Lukemis- ja kirjoittamisvaikeuksien lukiseulatestaus tehtiin lähestulkoon kaikille tutkittavan joukkoon kuuluville. Lukiseulatestin tulokset ovat suuntaa-antavia, ne antoivat viitteitä lukivaikeuksista tai vaikeuksien laadusta. Lukiseulan perusteella ei kirjoiteta virallista lukilausuntoa, mutta tulosten perusteella voitiin jatkaa työskentelyä tarpeen vaatiessa tarkemmilla tutkimuksilla.

Mikäli asiakkaalla lukiseulassa havaittiin haasteita jollain tai useilla testin osa-alueilla tarjottiin hänelle mahdollisuutta osallistua Niilo Mäki Instituutin (NMI) kehittämään lukemisen ja kirjoittamisen yksilötestistöön. Tämä testimenetelmä koostuu ääneen lukemisen, kirjoittamisen sekä luetun ymmärtämisen tehtävistä. Lukiseulan sekä yksilötestistön perusteella voitiin kirjoittaa lukilausunto. Molemmat edellä mainitut testausmenetelmät on standardoitu valtakunnallisesti ja normiaineistot on kerätty peruskoulun 9. luokan opiskelijoista. Molemmat testit soveltuvat myös aikuisväestön testaukseen.

Jotkut asiakkaista halusivat selvittää myös matematiikan perustaitojaan, joten muutamalla asiakkaalla teetettiin myös Niilo Mäki instituutissa kehitetty KTLT laskutaitoja arvioiva testi. Testi on kehitetty 7-9 luokka-asteilla opiskelevien taitojen arviointiin, mutta soveltui hyvin myös aikuisikäisen eli myös meidän asiakasryhmämme laskutaitojen arviointiin.

c) Ostopalvelut

Oppivan rahoittajan tuella tarjoutui harvinainen mahdollisuus tutkimuksiin liittyvien ostopalveluiden käyttämiselle. Hyvin varhaisessa vaiheessa asiakkaiden kanssa työskennellessä havaittiin, että useiden kohdalla olisi tärkeää selvittää etenkin tarkkaavuuteen liittyviä vaikeuksia. Tästä syystä osa asiakkaista ohjattiin neuropsykologisiin testeihin ja osa sen jälkeen vielä erikoislääkärin (esim. neurologi) vastaanotolle. Jatkotutkimuksiin ohjaaminen oli keino kartoittaa asiakkaan problematiikkaa tarkemmin sekä saada asiantuntijoilta ehdotuksia jatkotoimenpiteisiin. Jatkotutkimuksiin ohjaaminen tehtiin yhteistyössä vankilahenkilökunnan sekä terveydenhoitoyksikön kanssa.

Ostopalveluiden käyttäminen ei ollut mutkatonta. Näiden laajojen tutkimusten toteuttamiseen vaadittiin etukäteisselvittelyjä, lausuntoja perusteluineen sekä yhteistyöhalukkuutta niin asiakkaalta kuin yhteistyökumppaneilta. Nämä ostopalveluiden kautta hankitut tutkimukset toteutettiin vankilan ulkopuolella, palveluntuottajien omissa toimintapisteissä. Tutkimuskäynnejä oli usein useita ja kaikki käynnit piti huolellisesti suunnitella. Vankilahenkilökunnan kanssa piti järjestää poistumislupa-asiat tai saattomenettelyyn liittyvät asiat. Pääosin yhteistyö oli

mutkatonta. Vaikka ostopalvelut työllistivät myös vankilahenkilökuntaa, oli kannustavaa huomata, että tutkimukset koettiin niin tärkeiksi, että mahdollisuus tutkimuksiin osallistumiselle järjestettiin aina. Tämän arvostuksen toivottiin säilyvän ja sen vuoksi esivalmistelut haluttiin tehdä huolella ja vain ne, joiden arvioitiin hyötyvän tutkimuksista, ohjattiin eteenpäin. Lisäksi oli tärkeää selvittää, missä vaiheessa tuomiota tutkimukset oli järkevintä toteuttaa. Tutkimusten kautta saatu tieto ja toimintaehdotukset toivat arvokasta lisätietoa asiakkaan tukisuunnitelmien rakentamiselle.

d) Verkostoyhteistyö

Moniammatillisen asiantuntijuuden muotokuva muodostuu eri osapuolten tasavertaisen asiantuntijaroolin tunnustamisesta sekä toisen ammattitaidon ja erityisosaamisen kunnioittamisesta. Se hyväksyy työntekijöiden ja heidän emo-organisaatioidensa erilaisuuden ja erilaiset todellisuustulkinnat sekä kykenee näkemään ne yhteisen toiminnan voimavaroina. Parhaimmillaan tähän yhteistyöhön otetaan mukaan myös asiakas oman asiansa asiantuntijana. (Virtanen 1999, 112.) Oppivan työskentelyssä verkostoyhteistyö oli välttämätöntä. Oppiva joutui toimimaan työalueenaan toisen organisaation osaamiskenttä. Oli erityisen tärkeää kuunnella oman alansa asiantuntijoita ja tehdä asiakastyötä yhdessä heidän kanssaan. Yhdeksi työn tekemisen jaksamisen voimavaraksi nousikin se tieto, että kaikkea ei tarvitse tietää ja osata.

Rangaistusajansuunnitelman lisäksi vangille tulee laatia hyvissä ajoin ennen vapautumista myös vapauttamissuunnitelma ja valvontasuunnitelma. Näitä suunnitelmia laadittaessa arvioidaan vangin palvelutarve sekä hänen edellytyksensä selviytyä vapaudessa. Suunnitelmien toteutumisen vahvistamiseksi tehdään verkostotyötä vangin suostumuksella myös hänen koti- tai asuinkunnan sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työvoimaviranomaisten kanssa. (VL 4, luku 7 §.) Parhaimmillaan tähän yhteistyöhön otetaan mukaan myös asiakas oman asiansa asiantuntijana (Virtanen 1999, 112). Yhdeksi vahvuudeksi verkostotyössä voidaankin lukea asiakkaan osallisuuden merkitys. Kun asiakas pääsi vaikuttamaan omiin asioihinsa ja kuuli mahdollisista vaihtoehdoista, tavoitteiden mukainen motivoituminen ja tavoitteisiin sitoutuminen kasvoi.

Oppivan asiakastyön erityispiirteeksi nousi se, että yksikään laitossiirto tai asiakkaan vapautuminen ei katkaissut työskentelyä, mikäli työskentelyn tarvetta vielä oli ja asiakas halusi jatkaa. Tämä tarkoitti myös sitä, että tiivistä yhteistyötä tehtiin siviilissä toimivien viranomaisten ja muiden verkostojen kanssa. Osa asiakkaista vapautui ehdonalaiseen vapauteen, joten heille määrättiin Kriminaalihuoltolaitoksesta valvoja. Valvojien kanssa verkostoiduttiin ja tehtiin tiivistä asiakasyhteistyötä. Monet toimenpiteet vaativat tiiviin yhteydenpidon myös kuntien sosiaalitoimeen sekä useisiin muihin tahoihin. Tämän työn tutkimusosioon on poimittu asiakastiedostoista tietoa Oppivan yhteistyöverkostoista sekä toteutetuista tukitoimista.

e) Muut toimenpiteet

Kaikille kehittämishankkeeseen osallistuvista vangeista oli laadittu rangaistuksenajansuunnitelma, jossa oli määritelty tuomionaikaiset työskentelyn tavoitteet. Oppivan yhteistyö asiakkaan kanssa pyrittiin rakentamaan niin, että se palvelisi myös edellisiä tavoitteita. Työskentelejä asiakkaan kanssa jatkettiin testausten jälkeen varsin monin eri tavoin. Työskentelymuoto valittiin aina asiakkaan tarpeiden mukaan.

Osalle asiakkaista riitti se, että oppimisen haasteista ja vahvuuksista käytiin keskusteluja. Joillakin testitulokset osoittivat, että heidän etenemistään saattaisi edistää harjoittelu. Mikäli asiakas oli kiinnostunut, kokeiltiin erilaisten harjoitteiden tekoa tai lukikuntoutusta.

Joillakin asiakkailla oli hyvin suuria tarkkaavaisuuden ongelmia ja he saivat teemaan liittyvää toiminnanohjausta tai jatko-ohjausehdotuksen valmennuskurssille. Ammatinvalintaankin liittyvät asiat nousivat usein esille. Työssä tehtiin ohjausta niin ammatinvalinnasta vastaaville henkilöille, valmentaviin koulutuksiin kuin myös työvoimatoimistoihin.

Yksi merkitykseltään yllätyksellisen suuri asia oli erilaisten lausuntojen kirjoittaminen. Lausuntojen kirjoittaminen oli työllistävä tukitoimi, sillä se vaati työntekijältä aikaa tehdä asiakkaalle riittävä testaukset sekä niiden lisäksi ammatillista osaamista ja verkottumista, jotta lausuntoon tehtävät tukitoimiehdotukset palvelisivat asiakasta parhaiten. Lausunnoissa kuvattiin joko oppimisen haasteita ja tarvittavia tukitoimia tai sitten niillä kerrottiin päinvastaista, eli sitä, että oppimisen edellytykset ovat hyvät. Yksi tärkeä lausuntomuoto oli lukivaikeuteen liittyvä lausunto autokoulua varten. Lausunnon avulla monet saivat suorittaa autokoulun teoriakokeen joko suullisesti tai ilman aikarajaa.

6.3 Havainnot

Heti alusta alkaen havaittiin, että työmuoto vaatii työntekijöiltään joustavuutta ja yhteistyökykyä. Oppimisvaikeudet liittyvät elämänhallinnan useisiin osa-alueisiin, joten prosessin aikana työskenneltiin useiden eri ammattiryhmien kanssa. Asiakkaiden ongelmat olivat haastavia ja toimintaverkostot laajoja. Oppivan toiminnan tarkoituksena oli tukea asiakkaan suunnitelmien mukaista etenemistä. Työskentelymalli vaati työntekijöiltään matkustusmyönteisyyttä. Asiakkaita piti käydä tapaamassa eri vankiloissa, Kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistoissa sekä erilaisten verkostojen luona.

Toimintaympäristö moniongelmaisten asiakkaiden kanssa on niin monimuotoinen ja haastava, että työntekijä ei voi selvittää asiakkaan ongelmia itsenäisesti vain omaan ammatilliseen osaamiseensa turvaten. Parhaan mahdollisen lopputuloksen saamiseksi työssä oli tukeuduttava erilaisiin asiantuntijaverkostoihin. Työntekijän oli osattava käyttää julkisen sektorin, kolman-

nen sektorin ja palveluyrittäjien tuottamia palveluja asiakkaan tilanteeseen parhaiten sopivalla tavalla. (Raunio 2009, 74.)

Oppivan asiakastyömallin erikoisuudeksi ja voimavaraksi oletettiin erottuvan sen, että projektityöntekijät eivät ole sidoksissa yhteenkään laitokseen, vaan he aloittaisivat asiakkaan kanssa työskentelyn heti tuomion alusta ja jatkavat työtä niin pitkään, kuin teeman parissa on tarpeellista. Edes vapautuminen ei katkaisisi tarvittavan tuen organisointia. Tällaista mahdollisuutta koko tuomionaikaisen tuen ja tapahtumien seurantaan tiiviissä yhteistyössä vankeinhoitolaitoksen ja kriminaalihuoltolaitoksen kanssa ei ollut aiemmin kokeiltu. Uusi asiakastyömuoto toimi hyvin. Se palveli työskentelyyn sitoutuneita asiakkaita monimuotoisesti ja lisäsi verkostojen ymmärrystä oppimisvaikeusteemaan liittyvissä asioissa.

Karsikas (2005, 35) kuvaa tutkimuksessaan voimaantumista ihmisen kasvuna ja vastuun ottamisena elämästään sekä ihmisen oman kehittymisen sekä ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien tuomana toimintavoiman kasvuna. Vankilassa valta on asiakkaalta otettu tilapäisesti pois hänen rikottuaan yhteiskunnan lakeja (Tourunen 2000, 117). Vankila ei täten ole kenties voimaannuttavin ympäristö, mutta sen ei tule olla muutoksen este. Tulee löytää sellaisia rakenteellisia ratkaisuja, jotka tarjoavat tilaa itsetutkiskelulle ja muutosmahdollisuudelle. Karsikkaan (2005, 5) mukaan on tärkeä pyrkiä tunnistamaan sellaisia tekijöitä, joilla mahdollistetaan ihmisen positiivisen kasvun mahdollisuutta ja lisätään hänen voimavarojaan ja resurssejaan. Irtaantuminen päihde- ja rikoskierteestä ei ole riippuvainen vain ihmisten omasta tahdosta, muutokseen edellytetään asiakkaiden moninaisten palvelutarpeiden huomioiva yhteiskunta. Yksi tällainen tutkiskelun alue on myös oppimisen haasteet. Omia osaamisiaan ja heikkouksiaan tutkailemalla voi huomata yhtenevyyksiä oman nykytilanteen ja menneen välillä. Syy ja seuraus- suhteet liittyvät myös oppimisvaikeuksiin. Mikäli oppimisen haasteet ja osaamisen alueet onnistutaan kartoittamaan ja siirtämään riittäviä tukitoimia arjessa selviytymiselle voi asiakas saada voimakkaitakin voimaantumisen kokemuksia ja ohjenuoraa tulevaisuudelleen.

Oppivan kehittämää uutta asiakastyön muotoa prosessoitiin ja havainnoitiin säännöllisesti. Oppivan työtiimi vertasi kokemuksiaan ja sen lisäksi kävi keskusteluja niin sijoittajayksikön, vankiloiden kuin asiakkaidensa kanssa. Mikäli muutostarpeita tai ei-toimivia työmuotoja kohdattiin, pysähdyttiin välittömästi arvioimaan ja uudistamaan kyseistä työtappaa. Asiakastyön takana piili hankkeen pääasiallinen tavoite eli toimivan uuden työmuodon mallintaminen. Oppivan asiakasrekisterin ylläpito ja tilastoinnit aloitettiin heti ensimmäisten asiakkaiden sitouduttua projektiin. Tilastoihin kirjattiin asiakkaista seuraavat perustiedot Nimi, ikä, onko tullut sijoittajayksikön ohjaamana asiakkaaksi, työskentelyn aloitusaika, asiakkuuden aloituslaitos, koulutus ja työkokemus. Näiden tilastointien avulla pystyttiin tarkemmin seuraamaan oman kehittämistyön kohderyhmänä niitä henkilöitä, jotka ohjautuivat asiakkaiksi Sijoittajayksikönsä täyttämänsä lomakkeen kautta.

7 ASIAKASPROSESSIEN TARKASTELU

Työskentelyn toisena työvaiheena oli tutkia kolmen eri asiakasrekisterin avulla asiakasprosesseja ja löytää niiden kautta yhteneväisyyksiä ja mallintamisen kannalta tärkeitä interventioita. Prosessien etenemisen vaiheita ei voitu etukäteen suunnitella, koska työmuoto oli uusi ja toiminnan edetessä mukaan tulee myös monia esteitä ja yllätyksiä. Tavoitteenamme oli tuoda näkyväksi niin itsellemme, yhteistyökumppaneille, asiakkaille kuin päättäjille oppimisvaikeuksien havainnointiin liittyviä asioita vankeustuomion aikana.

7.1 Tutkittavan joukon rajaaminen ja tutkimusaineiston valinta

Oppivan työmuodon tavoitteena on ollut vahvistaa asiakkaiden omia voimavaroja ja tukea heidän toimintakykyään. Asiakastyötä tehtiin, jotta kokemusten avulla Oppivan pääasiallinen tavoite työmuodon mallintaminen mahdollistuisi. Asiakastyön työvaiheista on dokumentoitu monipuolista materiaalia ja erilaisia tilastoja Oppivan asiakasrekisteriin.

Tämän raportin tutkimuskohderyhmäksi valittiin se Oppivan asiakasryhmä, joka oli vankeustuomionsa sijoitteluvaiheessa Etelä-Suomen sijoittajayksikössä arvioitavana ollessaan täyttänyt Oppivan kyselylomakkeen. Tätä kautta Oppiva-hankkeen asiakkaiksi ohjautui 37 henkilöä. Sen lisäksi asiakkaiksi ohjautui eri reittejä pitkin 13 henkilöä, jotka sijoittelussa ollessaan täyttivät kyselylomakkeen, mutta eivät halunneet Oppivan tukea sillä hetkellä. Tuomion myöhäisemmässä vaiheessa he kuitenkin hakeutuivat Oppivan asiakkaiksi. Näiden 50 asiakkaan kanssa Oppivan kolmejäseninen projektihenkilökunta työskenteli kehittäen uutta asiakastyömallia. Tätä työmallin kehittelyprosessia seurattiin ja havainnoitiin ja yksipuolista havainnointia haluttiin vahvistaa muidenkin toimijoiden näkemyksillä.

Tutkimuskohderyhmäksi valitun asiakaskunnan asiakastyön toimijoina ovat olleet vankeinhoitolaitoksen henkilökunta (Etelä-Suomen sijoittajayksiköstä, useista suljetuista vankiloista ja avovankiloista), kolmen kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimiston henkilökunta (Espoo, Helsinki ja Vantaa) sekä kolmannen sektorin toimijan - Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hankkeen henkilökunta. Kaikilla kyseisillä organisaatioilla on asiakastyössä ollut oma toimintatapa- ja kirjausmenettelynsä. Tällä perusteella käytettäviksi tiedonlähteiksi on valittu Oppivan asiakastietorekisterin, vankitietojärjestelmän (Vati) ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakastietojärjestelmän (Tyyne) kirjaukset. Kehittämishankkeeni havainnointiosuudessa tarkastellaan eri kolmen eri asiakasrekisterin avulla Oppiva-hankkeen käyttämien oppimisvaikeuksien tunnistamismenetelmien ja toimenpiteiden kulkua asiakastyön osana.

7.2 Tutkimuksen vaiheet ja sisällöt

Oppimisvaikeuksien vaikutusten havainnoinnista vankeustuomion alusta lähtien mahdollisesti jopa vapautumisen jälkeiseen aikaan asti ei ole aiempia tutkimuksia saatavilla. Tutkimussuunnitelma sisältöineen rakennettiin täysin Oppivan mallinnustyötä kiinnostavista näkökulmista. Pohdin sitä, voidaanko oppimisvaikeuksien havainnoinnin, niihin liittyvät toimenpiteiden ja interventoiden avulla vaikuttaa rangaistusajan kulkuun, vapauttamissuunnitelmiin tai jopa vapautumisen jälkeiseen aikaan sekä minkälaisia verkostoja muodostuu teeman parissa työskentelyyn.

Tutkimukseen liittyvien aineistojen keräämistä varten haettiin tutkimuslupa rikosseuraamusvirastolta. Luvan saamisen jälkeen Oppivan oman asiakasrekisterin pohjalta tein kaksi eri seuranta-aulukointitiedostoa.

Toiseen taulukkoon poimin Oppivan asiakasrekisteristä kaikki ne asiakkaat, jotka kuuluivat kohderyhmään. Heidän taustatiedoistaan kerättiin saatavilla olevat perustiedot. Taulukkoa täydennettiin vankitietojärjestelmästä saatavilla tiedoilla. Asiakasrekisteritiedoista poimittiin tutkimusaineistoon mm. sijoittelussa täytetyn lomakkeen allekirjoituspäivämäärä, asiakkaan ikä, vankeuskertalaisuus, Oppivan kanssa ensimmäinen tapaamisajankohta, koulutustausta, työkokemus, Oppivan testaukset, yhteistyön kesto, tapaamiskerrat, käytetyt työtunnit, keskeytykset/keskeytyksen syy sekä mahdolliset laitossiirrot.

Toinen laadittu taulukko oli asiakaskohtainen taulukointi, johon kirjattiin kaikista kolmesta käytettävissä olevasta asiakasrekisteristä asiakkaan oppimisvaikeusteemaan liittyvät kirjaukset toimenpiteineen ja verkostoineen.

Kun kaikki perustiedot oli kerätty, annoin asiakkaille nimen sijasta tunnisteluvun, jotta koottuja tietoja tarkastellessa asiakkaiden tunnistettavuus pienenisi ja työntekijänä omat kokemukseni ja muistoni tapahtuneista olisivat mahdollisimman neutraalit eivätkä vaikuttaisi esille nostamiini havaintoihin.

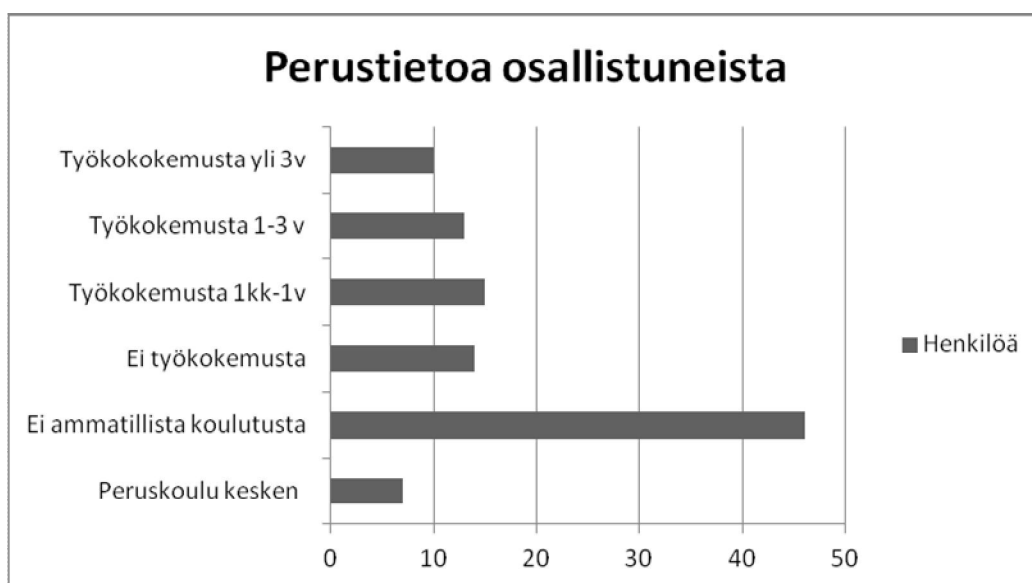
Tietojen keräämisen ja kirjaamisen jälkeen, tutustuin tarkemmin taulukoihin, pyrkien löytämään havaintoja seuraavista asioista:

- Taustatiedoista nousevat tyypittelyt (Asiakkaan ikä, koulutustausta, työkokemus, vankeuskertalaisuus)
- Oppimisvaikeuksiin liittyvät toimenpiteet (tehdyt oppimisvaikeuskartoitukset, teemaan liittyvät kirjaukset, interventiot ja tulokset, ongelmat ja onnistumiset)
- Jatkomotyöskentelyyn liittyvät asiat (laitossijoitusmuutokset, kuntoutusjatkumot ja työskentelyn aikajana)

- Näkykö aineiston avulla asiakkaan voimaantuminen ja jos näkyy, niin minkälaisilla elämän osa-alueella sitä on havaittavissa tai miten se on todennettu?
- Työskentelyssä mukana olleet yhteistyöverkostot
- Löytykö aineistosta yhteneväisyyksiä ja mallintamisen kannalta huomioitavia asioita?

7.3 Havainnot

Kuten seuraavasta kaaviosta käy ilmi, tutkittavan joukon koulutus- ja työtausta oli heikko. Osallistujien yhteenlaskettu keski-ikä oli noin 25 vuotta. Seitsemällä osallistujalla olivat peruskouluopinnot jääneet kesken ja useimmilla heistä useilla oli suuria vaikeuksia niin lukemisessa kuin kirjoittamisessakin. Viidestäkymmenestä asiakkaasta vain neljällä oli jokin ammatillinen tutkinto suoritettuna. 27 nuorta oli aloittanut ammatilliset opinnot, mutta ne olivat keskeytyneet. Osallistujien työkokemus suhteessa ikään on todella vähäistä. Viidestäkymmenestä asiakkaasta alle vuoden työkokemus oli 29 asiakkaalla, joista neljällätoista ei ollut päivääkään työkokemusta.

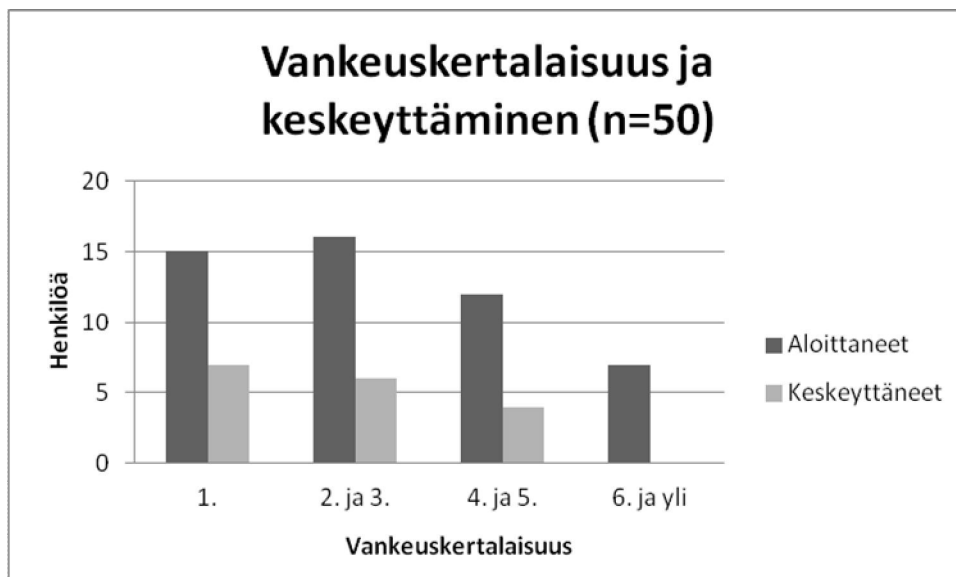

Kuvio 5. Osallistuneiden koulutus- ja työtausta (n=50)

Asiakastyöskentely-yhteistyössä Oppivan kanssa ei vankeustuomion aikana keskeytymisiä tapahtunut laisinkaan. Kaikki keskeytykset tapahtuivat vapautumisen jälkeen ks. seuraava kaavio. Keskeyttämisen syyt olivat useinmiten pähteiden käyttöön liittyvät ongelmat tai se, että asiakas ei erinäisistä syistä johtuen ilmaantunut tapaamisiin. Vain muutama keskeytyminen tapahtui yhteisesti sopien esimerkiksi asiakkaan toiselle paikkakunnalle muuton seurauksena. Osallistujista suurin osa oli suorittamassa ensimmäistä, toista tai kolmatta tuomiotaan. Suu-

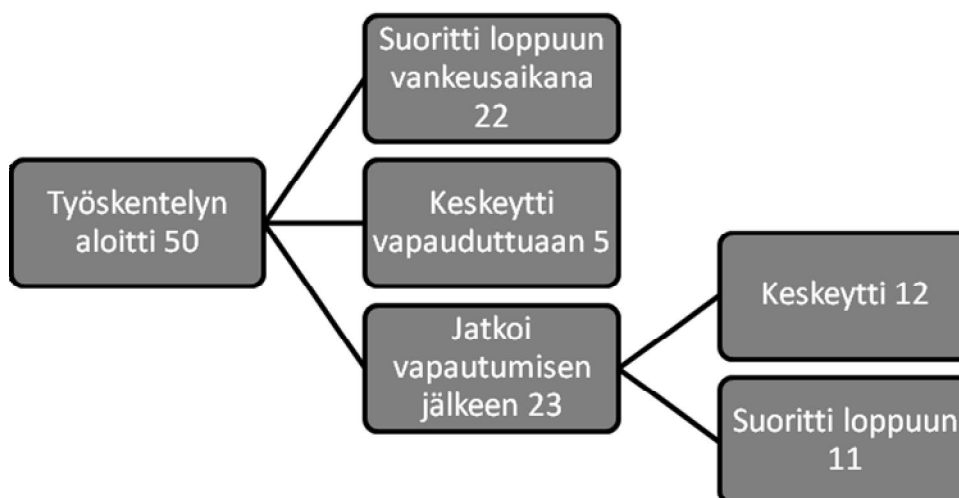

rin osa yhteistyön keskeyttäjästä tuli myös tästä joukosta. Keskeytysten määrä väheni vankeuskertalaisuuksien lisääntyessä.

Kuvio 6. Osallistuneiden vankeuskertalaisuudet suhteessa Oppiva-yhteistyön keskeyttämiseen

Toinen erityinen piirre kertalaisuuksia verratessa suhteessa asiakastyöskentelyyn oli se, että mitä enemmän tuomioita oli takana, sitä pidempi yhteistyön kesto tuli. Yhteistyön kesto oli koko asiakaskunnan huomioiden noin 7,5kk. Kuitenkin 1.-3. tuomioisten työskentelyn kesto jäi alle kuuteen kuukauteen kun taas useampituomioisten kanssa työskentely jatkui kolmisen kuukautta pidempään. Näitä useamman tuomion omaavia henkilöitä oli 19. Heidän kanssaan vankeusaikana työ saatiin päätökseen viiden kanssa. Jäljelle jääneistä neljästätoista neljä ei saapunut ensimmäiseen tapaamiseen vapauduttuaan. Kymmenen muuta jatkoivat työskentelyn loppuun asti. Ne nuoret, joilla oli vähemmän kertalaisuuksia keskiverto työskentelyn kesto oli lyhyempi ja keskeytyksiä tapahtui enemmän.

Kuvio 7. Työskentelyn eteneminen ja keskeytykset

Työskentelyn Oppivan kanssa tässä seurantaryhmässä aloitti 50 nuorta miesvankia. Asiakasprosesseista haluttiin nostaa esille niitä oppimisvaikeuksiin liittyviä asiota, joiden kanssa asiakkuuden aikana työskenneltiin. Yllä olevan kaavion kautta tehtiin jako niin, että yhden seurantaryhmän muodosti vankeusaikana prosessin loppuun onnistuneesti suorittaneet (22 henkilöä), toisen seurantaryhmän muodostivat prosessin keskeyttäneet (5+12=17 henkilöä) ja kolmannen ryhmän muodostivat prosessin vapautumisen jälkeen onnistuneesti loppuun suorittaneet (11 henkilöä). Kaikissa ryhmissä oli niitä vankeja, jotka sijoittelussa ollessaan ilmoittivat halukkuutensa Oppivan asiakkaiksi kuin myös niitä, jotka eivät vielä siinä vaiheessa olleet kiinnostuneita, mutta ohjautuivat asiakkaiksemme myöhemmin. Vertailun vuoksi nämä ryhmät on kuvattu erillisinä kussakin seurantaryhmässä.

Kaikista edellämainittuihin ryhmiin kuuluvilta henkilöiltä tutkittiin kolmen eri asiakasrekisterin kirjausten avulla eri toimenpiteisiin osallistumista. Tarkastelun kohteena olevat toimenpiteet ovat niin sanottuja asiakastyön vaiheita, jotka on aiemmin kuvattu kappaleessa asiakastyöskentelyn vaiheet 6.2.3.

Ensimmäinen tarkasteltava ryhmä koostui niistä nuorista, joiden kanssa työskenneltiin vain vankeusaikana. Heidän kanssaan saatiin yhteistyön tavoitteisiin nostetut asiat suoritettua loppuun jo vankeusaikana onnistuneesti eikä jatkotyöskentelylle ollut tarvetta. Näistä 22 nuorta vain kolme suoritti lyhyen osan tuomiostaan avolaitoksessa loput 19 suorittivat koko tuomionsa suljetussa laitoksessa. Tässä ryhmässä pääasialliset työmuodot olivat oppimisvaikeusinfo sekä lukitestaukset. Jonkin verran tehtiin verkostoyhteistyötä päihde-, mielenterveyskuntoutuksiin sekä valmentaviin koulutuksiin ohjauksen myötä. Työskentelyn keston keskiarvo tällä ryhmällä oli alle neljä kuukautta. Pääasiallinen työskentelyn tavoite oli saada tietoa oppimis-

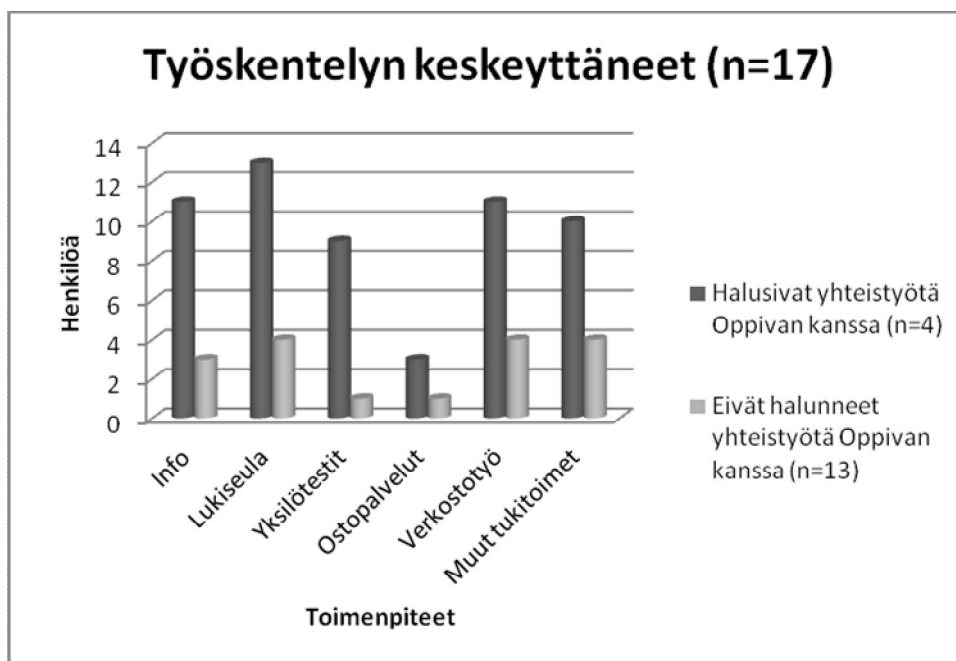
vaikeuksista sekä mahdollisesti saada lausunto omista oppimisen vaikeuksistaan mm. autokoulu-
 lua tai tulevia koulutussunnitelmia varten. Motivointi jatkosuunnitelmien laatimiseen oli tärkeä osa työskentelyä. Muut toimenpiteet kohtaan sisältyivät lukilausunnot, muu testaus kuin mainitut lukiseula ja yksilötestit ja jatko-ohjaus yhteydenottoineen.

Kuvio 8. Vankeustuomion aikana työskentelyn onnistuneesti päättäneiden (n=22) osallistumisen projektin tuottamiin toimenpiteisiin

Toinen tarkasteltava ryhmä oli Oppivan kanssa yhteistyön keskeyttäneet asiakkaat. Yhteistyötä tehtiin koko vankeustuomion ajan. Yksikään asiakas ei keskeyttänyt yhteistyötä vankilassa ollessaan. Heti vapauduttuaan asiakkuuksista katkesi viisi ja myöhemmässä vaiheessa 12 lisää. Vapautuessaan keskeyttäneistä kaikki olivat suorittaneet tuomiostaan vain suljetussa vankilassa, kun taas lopuista (12) suoritti avovankilassa osan tuomiostaan seitsemän henkilöä. Kaksi heistä oli osan tuomiostaan myös koevapaudessa.

Tähän keskeyttäneiden ryhmään kuuluvista melkein kaikki osallistuivat lukiseulaan ja suurimmalle osalle tehtiin myös lukemisen ja kirjoittamisen yksilötestit. Ostopalveluita tämän ryhmän kanssa ei juurikaan käytetty. Yhteistyö asiakkaan kanssa kesti keskimäärin 8kk ja työskentely pohjautui pääasiassa Oppivan työntekijän kanssa tehtyyn yhteistyöhön. Muiksi toimenpiteiksi nousivat Oppiva-hankkeen työntekijän tekemä lukikuntoutus, motivointityöskentely, palveluohjaus sekä tukiverkoston kokoaminen ja perhetyö. Yhteistyötä asiakkaiden asioissa tehtiin asumispalveluiden, sosiaalitoimen, päihdekuntoutuksen, työpajojen ja valmentavien koulutusten ohjaavan henkilökunnan kanssa.

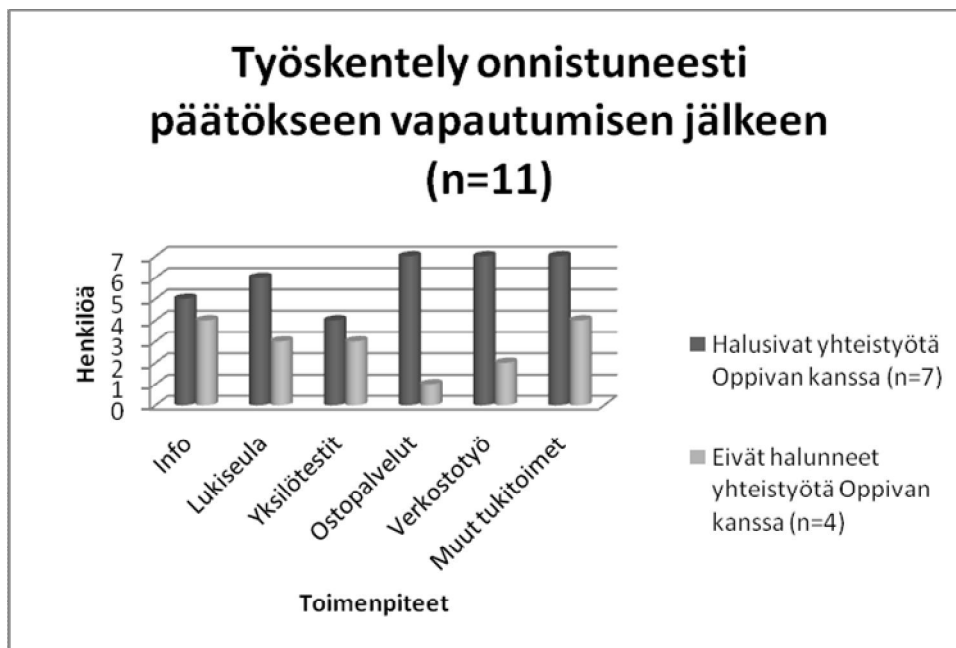

Kuvio 9. Työskentelyn keskeyttäneiden osallistuminen projektin tuottamiin toimenpiteisiin

Kolmannessa ryhmässä tarkasteltiin niitä nuoria, joiden kanssa työskenneltiin koko vankeus-tuomion ajan ja työskentely saatiin onnistuneesti päätökseen heidän vapautumisensa jälkeen. Tästä 11 hengen ryhmästä osan tuomiostaan suoritti avovankilassa kuusi henkilöä, joista kaksi henkilöä jatkoi koevapauden kautta vapauteen.

Suurimmalle osalle tähän ryhmään kuuluvista tehtiin lukiseula ja useimmille myös yksilötestit. Tälle kohderyhmälle ominaista oli tarkkaavuuden vaikeudet. Tästä johtuen muihin kahteen ryhmään verrattuna toimenpiteiden osalta oli poikkeavaa suuri ostopalveluiden hyödyntäminen. Tarkkaavuusvaikeuksiin liittyvän diagnosoinnin, jatkokuntoutustarpeen ja -mahdollisuuksien selvittäminen koettiin tärkeäksi selvittää. Useille tarjottiin mahdollisuus osallistua neuropsykologin sekä erikoislääkärin tutkimuksiin. Tämä selittää pitkään kestävä yhteistyön. Tarkkaavuuden vaikeuksien selvittäminen vie paljon aikaa. Tähän ryhmään kuuluvien keskimääräinen työskentelykesto oli 1 v 7kk.

Selvittelytyö vaatii myös laajaa verkostotyötä, jota tehtiin niin jatkotutkimuksiin osallistuvien tahojen, aiempien oppilaitosten, kotikuntien, rikosseuraamusalan henkilökunnan, ammatinva-linnan ohjaukseen sekä valmentavaan koulutukseen liittyvän henkilökunnan kanssa. Oppisopi-musopiskeluun, ADHD ryhmätoimintaan, vertaistukeen sekä lääkitykseen liittyvät asiat nousi-vat tämän ryhmän kohdalla erityistoimenpiteisiin liittyviksi asioiksi.

Kuvio 10. Vapautumisen jälkeen työskentelyn onnistuneesti päättäneiden osallistuminen projektin tuottamiin toimenpiteisiin

Niin vankitietojärjestelmästä kuin Oppivan omasta asiakasrekisteristä löytyi kirjauksia kaikista 50 otokseen kuuluvasta henkilöstä. Yhdyskuntaseuraamusviraston käytössä olevasta Tyyne järjestelmässä kirjauksia oli tehty vain 16 nuoresta. Tämä selittyy sillä, että osa ei ollut vielä vapautunut tutkimuksen tietojen keräämisvaiheessa sekä sillä, että kaikille ei ollut määrätty ehdonalaivalvontaa vapautumisen jälkeiselle ajalle, joten he eivät siitä syystä asioineet Yhdyskuntaseuraamusviraston toimipisteissä.

Olisin toivonut löytäväni asiakasjärjestelmistä kuvausta asiakkaan mahdollisesta voimaantumista tai voimavaroista. Kirjauksissa oli käytetty "...jatkaa valmentavassa koulutuksessa", "...osallistui lukitestaukseen", "...haki opiskelemaan" tyyppistä kirjausta, joka kertoo tapahtuman, mutta ei tarkempaa kuvausta etenemisen syistä ja motivaatiosta. Ehkä eniten asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaista kuvausta löytyi yhdyskuntaseuraamusviraston kirjauksista. Voimaantumisen näkyväksi tekemistä olisi pitänyt tehdä asiakkaan omien kuvausten avulla asiakasprosessin edetessä. Nykyisen kirjaamistyylin vuoksi voimaantumista en asiakasrekistereiden avulla onnistunut työssäni todentamaan.

8 HAVAINNOISTA TOIMIVIKSI TYÖMUODOIKSI - TULOKSET

Projektityön erityisyys on se, että ulkopuolisen rahoituksen turvin saadaan kokeilla uudenlaisia ja vanhoista toimintamalleista poikkeavia innovatiivisia työmuotoja. Projektityöskentelyn avulla pyritään luomaan sellaisia toimintamuotoja, joiden juurrutettavuus arjen työvälineiksi

olisi mahdollista ilman projektirahaa. Mikä Oppivan kehittämässä uudessa asiakastyömuodossa oli toimivaa ja erityistä? Uuden vankeuslain tarkoituksena on ollut suunnitelmallisen vankeuden ja vapautumisen mahdollistaminen. Tähän haasteeseen vastasi täydellisesti Oppiva-hankkeen toimintamalli, jossa työ aloitettiin jo sijoitteluvaiheessa asiakkaan toimintakyvyn arvioinnilla ja portaittaisella yksilöllisellä kuntoutustyöllä.

Tässä kappaleessa nostan esille muutaman Oppivan työskentelytapoihin liittyvän ominaispiirteen, jotka voidaan ajatella toimiviksi työmuodoiksi ja näin ollen hankkeen tuloksiksi.

8.1 Joustavuus

Oppivan työntekijät saivat työtä tehdessään keskittyä rauhassa yhteen teemaan liittyvien asioiden eli oppimisvaikeuksien kanssa työskentelyyn. Työtä voitiin tehdä joustavalla työtoteella kaikkien sellaisten asioiden kanssa, joilla oli kosketuspinta oppimisvaikeuksien kanssa. Missään nimessä oppimisvaikeuksia ei liitetty pelkästään opiskeluun tai työntekoon vaan ajateltiin, että oppimisen haasteet liittyvät asiakkaan kaikkiin elämän osa-alueisiin ja arjen asioihin.

Lisämahdollisuuksia kehittämistyöhön toi se, että Oppivan projektityötä tekevien työnkuva oli laadittu joustavaksi. Emme kuuluneet rikosseuraamuslaitoksen henkilökuntaan. Työnantajana toimi kolmannen sektorin edustaja Kriminaalihuollon tukisäätiö. Näin ollen vankilassa työskentelyyn oikeuttavaa valtion määräyskirjaa, joka määrittelee niin työsuhteen keston kuin työpaikan fyysisen sijainnin, ei meillä projektityöntekijöillä ollut. Työntekijöitä ei sitonut virkasuhde yhteenkään laitokseen. Vaikka aloitimme työskentelyn asiakkaiden kanssa vankeustuomion aikana, työskentelyyn liittyvät lopulliset tavoitteet liittyivät usein vapautumisen jälkeiseen aikaan sekä rikoksettomaan elämään kannustavien keinojen löytämiseen. Vaikka emme olleet valtion virkamiehiä, niin yhteistyö muodostui toimivaksi, koska tavoitteemme eivät olleet ristiriidassa vaan ne olivat yhteisiä.

Työskentelylle ei ollut asetettu aikarajoja, vaan asiakkaan teemaan liittyvä tuen tarve määritteli työskentelyn keston. Asiakkaiden asiaan sai keskittyä rauhassa. Oppimisen haasteet ovat yksilöllisiä, kuten ovat myös henkilökohtaiset suunnitelmat. Teemaan liittyvät testaustulokset ja keskusteluissa heränneet ajatukset ja laaditut suunnitelmat haluttiin kytkeä tukemaan asiakkaan selviytymistä arjessa. Tämän vuoksi työtä tehtiin aina yksilötasolla.

Kaikki edellä mainitut asiat muokkasivat työmuodosta joustavan ja asiakaslähtöisen.

8.2 Liikkuvuus

Oppivan projektihenkilökunnan työnkuviissa ei määritelty tarkkaa työskentelyaluetta, joten kehittämistyön muutosvaiheissa työskentelyaluettamme voitiin helposti laajentaa tai pienentää. Tämä mahdollisti meille sellaisen liikkuvan työskentelymuodon, jossa työ ei ollut sidottu jonkun tietyn laitoksen asiakkaisiin.

Työskentely aloitettiin tuomion alkupuolelta ja sitä jatkettiin aina niin pitkään, kuin tarvetta oli. Mikäli asiakkaamme yhteistyömme aikana sijoitettiin toiseen laitokseen, siirtyi koevapautteen tai vapautui, työskentelyä oli mahdollista jatkaa. Tämä erittäin asiakaslähtöinen liikkuva työskentelytapa mahdollisti suunnitelmien toteutumiseen liittyvien riskien arvioinnin sekä asiakkaan tukemisen haastavissakin tilanteissa ja siirtymävaiheisiin liittyvissä asioissa. Työmuoto edellytti joustavuutta ja liikkuvuutta työntekijöiltään, mutta samalla toi mahdollisuuden riittävän pitkien asiakassykliin rakentamiseen. Tämä mahdollisti luottamuksen syntymisen ja sen kautta pidempikestoisten suunnitelmien rakentamisen asiakkaan kuntoutumisen tueksi.

Lisäksi liikkuvan työmuodon avulla saatiin oppimisen haasteisiin liittyvää tietoa ja havainnoinnin osaamista jaettua rikosseuraamusalan toimijoille. Koettiin tärkeäksi, että asiantuntijuutta tuotiin laitoksiin vahvistamaan entisestäänkin siellä olevien ohjaus- ja neuvontatyötä tekevien ammattilaisten osaamista.

8.3 Palveluohjauksellinen jatkumotyöskentely

Palvelujärjestelmä on monimutkainen ja jo järjestelmään pääseminen vaatii kykyä toimia yhteiskunnassa. Palveluita on löydettävissä ja saatavissa, mutta aikuisikäisen kriminaalitaustaisen on vaikea löytää tukitoimia oppimisvaikeuksien kanssa selviytymiseen ja löytää soveltuvia koulutus-/työpolkuja. Yksi vaihtoehto näihin haasteisiin vastaamiseen on verkostotyöotteinen palveluohjaus.

Palveluohjaustyyppisessä työssä kiinnitetään huomiota asiakkaiden valintaan. Jokaiselle asiakkaalle tehdään henkilökohtainen palvelutarpeiden arviointi, jotta riittävät palvelut ja tuki saadaan järjestymään. Tavoitteiden toteutumista seurataan ja tarvittaessa palvelukokonaisuutta korjataan. Palveluohjaaja on niin sanottu asiakkaan puolestapuhuja, jotta yksinjäämisen tunne vaikeissa ohjausta vaativissa tilanteissa vähenee. Työmuodon tavoitteena on vahvistaa asiakkaan omia voimavaroja ja tukea hänen toimintakykyään. Oppiva-hankkeessa tehty työ oli palveluohjaustyyppistä työtä, jota oli tekemässä kolme hanketyöntekijää.

Palveluohjauksen tavoite oli löytää asiakkaille heidän kykyjensä mukainen parhaiten soveltuva jatkumovaihtoehto vankeusajaksi, koevapauteen tai vapautumisen jälkeen toteutettavaksi. Työ tehtiin yhdessä vankilaviranomaisten kanssa, mutta asiakkaan kanssa siirtymävaiheen jälkeen työtä jatkoi vain Oppivan työntekijä. Tuen tarve siirtymävaiheissa oli yleensä suuri ja asiakkaille oli usein tärkeää, että rinnalla kulkijana oli jo ennestään tuttu työntekijä. Palveluohjauksen tavoite oli siirtää asiakas mahdollisimman joustavasti yhteiskunnan tarjoamien palveluiden pariin.

8.4 Tiedonkulku

Oppimisvaikeuksia omaavilla asiakkailla on usein vaikeuksia ilmaista itseään. Ymmärtämisen ongelmat luovat myös lisähaasteita vuorovaikutustilanteisiin. Näiden haasteiden lisäksi asiakkailla saattoi olla historiassaan viranomaisten kanssa heikot välit, jonka vuoksi työskentelyä esim. oman kunnan sosiaalityöntekijän kanssa oli vaikea jatkaa. Asiakas ei välttämättä olisi onnistunut viestittämään kuntoutumisestaan, työskentelystään tai tuen tarpeisiin liittyvistä toiveistaan. Jatkosuunnitelmiin liittyvissä tilanteissa Oppivan työntekijät toimivat tärkeinä tiedonkulun välineinä.

Usein järjestelmiin kirjattavat asiat eivät kerro kaikkea sitä, mitä on tapahtunut tai mitä on suunniteltu. Tieto vankilassa tehdystä työstä ja asiakkaan muutostyöskentelyn vaiheista ei usein siirry eteenpäin. Vankitietojärjestelmän hyödyntäminen Oppimisen haasteisiin liittyvien asioiden kirjaamisessa oli haasteellista. Tämä johtui siitä, ettei työntekijöillä ollut selkeää kuvaa siitä, mitä asioita järjestelmään voidaan kirjata ja minne asiat kannattaa kirjata. Järjestelmänä niin Vati kuin Tyynekin antavat mahdollisuuden hyvien kirjaamismenettelyiden käytänteille.

Kaikki siirtymävaiheet ihmisen elämässä ovat haastavia ja nämä uudet tilanteet tuovat mukanaan monenlaisia tunteita ja jännitteitä. Uusissa tilanteissa kohdataan myös uusia henkilöitä ja ennen kuin heidän kanssaan onnistutaan luomaan avoin vuorovaikutustilanne, tarvitaan molemminpuolinen luottamus toimijoiden välille. Luottamuksen syntyminen vaatii aikaa. Tässä raportissa kuvatussa uudessa asiakastyömallissa näissä uusissa tilanteissa asiakas ei jäänyt yksin, vaan Oppivan työntekijä oli häntä tukemassa.

Kun työntekijä kulki yhdessä asiakkaan kanssa läpi koko tuomioajan jopa vapautumisen jälkeenkin, niin monet tiedonkulkuun liittyvät asiat hoituivat helpommin. Asiakkaan lisäksi siirtymävaiheissa oli myös työntekijällä hallussa kokonaiskuva tilanteesta. Oppivan uuden asiakastyömuodon avulla tiedonkulku asiakkaan asioita hoitavien organisaatioiden välillä parani.

9 KEHITTÄMISTYÖN HAASTEET JA EETTISYYS

Haasteen kehittämistyölleni antoi se, että oppimisvaikeuksia ei kategorioitu suoranaisiin todennäköisiin rikollisen käyttäytymisen uusimisriskin lisääviin tekijöihin. Tutkimustieto tukee sitä näkemystä, että keskeisimmät rikollisen käyttäytymisen dynaamiset riskitekijät ovat: rikosmyönteinen, antisosiaalinen ajattelu, rikosmyönteinen, antisosiaalinen lähipiiri, rikollisen, antisosiaalisen käyttäytymisen historia sekä antisosiaaliset persoonallisuuden- ja temperamentti- ja piirteet. Edellä mainittujen dynaamisten riskitekijöiden lisäksi on olemassa helpommin arvioitavia staattisia riskitekijöitä eli laadultaan pysyviä tai muuttumattomia tekijöitä, joiden esiintyminen lisää tilastollisesti tarkasteltuna uusintarikollisuusriskiä. Tällaisia tekijöitä ovat mm. rikollisen käyttäytymisen historia, ikä (nuori rikollisen käyttäytymisen alkaessa) ja sukupuoli (mies).

Kun tarkastellaan näitä staattisia ja dynaamisia uusintarikollisuuteen vaikuttavia tekijöitä huomataan, että useiden riskitekijöiden takana syy-seuraussuhteena on usein vaikeuksia ymmärtämisessä, opiskelussa, tarkkaavuudessa ja toiminnanohjauksessa. Havainto erilaisista tavoista toimia näiden asiakkaiden kanssa auttaisi monia rikosseuraamusalan toimijoita sekä asiakasta itseään. Oppiva-hankkeen toimintakauden aikana käytännön työnteon yhteydessä havaittiin, että oppimisvaikeuksia ei tulisi irrottaa mistään arvioitavasta osa-alueesta erilleen.

Oli eettisesti hieman arveluttavaa lähteä kokeilemaan ja kehittämään uudenlaista toimintatapaa toisen organisaation hyödynnettäväksi. Yhteistä kehittämishankkeen ja erityistyöalan kohdalla olivat asiakkaat ja kehittämistyöhön liittyvä motivaatio. Kun eri asiantuntemusalueiden tietoa ja työvälaineistoa yhdistetään, moniammatillisen toiminta helpottuu, mutta samalla se tekee yksittäisen työntekijän työn julkiseksi ja näkyväksi. Se paljastaa neuvottomuuden ja osaamattomuuden vaikeissa tilanteissa. Työhön kätkeytyneet salaisuudet nousevat toisten arvioitaviksi. (Virtanen 1999, 111.) Yhteisymmärrys tavoitteista ja työnjaosta auttoi hankkeen eteenpäinmenossa ja kehittämistyön toteutuksessa. Kehittymistä ja kehittämistä vaaditaan, mutta resurssipula saattaa jatkossa vaikuttaa niin motivaatioon kuin realistisiin kehittämismahdollisuuksiin.

Onko ulkopuolisella toimijalla eettistä oikeutta tuoda lisäpainetta tietyn rangaistuksenajansuunnitelmaan kuuluvan alan tarkempaan tarkasteluun ja toimintamallin kehittämiseen? Kehittämishankkeen työstäminen vaatii sopeutumista ja eri näkökantojen huomioon ottamista sekä yhteisen kokonaisedun varjelemista ja korostamista.

Eettinen riski, jonka jouduin ottamaan huomioon, oli tutkijana omien intressien painottaminen. Kehittämistyössäni tein itse myös työtä oppimisvaikeuksien parissa ja näin niiden merkityksellisyyden ehkä eri tavoin, kuin muiden organisaatioiden edustajat, jotka joutuvat pohtimaan paljon laajemmin rikollisen käyttäytymisen dynaamisia ja staattisia riskitekijöitä. Eva-

luoivassa tutkimuksessa tutkijan tulisi asettua osaksi tutkimaansa prosessia, mikä tuottaa tutkimukselle monia eettisiä kysymyksiä. Miten tutkia kriittisesti ja luotettavasti prosessia, jota itse on mukana osaltaan rakentamassa tai jossa on muuten vahvasti osallisena? (Pohjola 2007, 22-23.)

Uskon, että oma henkilökohtainen kokemukseni tutkittavasta/kehitettävästä teemasta motivoi ja mahdollisti tutkimuksen teon ja tutkijana toimimisen omaan työhöni liittyvässä kehittämishankkeessa. Huolta kannoin kuitenkin siitä, että tutkijana oma subjektiivisuuteni, aikaisemmat tietoni ja odotukseni vaikuttavat ehkä tahtomattanikin tutkimiseen. Tämän riskin välttämiseksi valitsin tutkimuksessa käytettäväksi triangulaatio-tutkimusasetelman, jonka avulla muidenkin toimijoiden näkemykset saatiin tasapuolisemmin esille.

Suomessa vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten. Kohtaammekin vääjäämättä haasteen, jossa resursien puute, lama ja julkisten palvelujen joutuminen sentinvenyttäjien tulilinjalle estää laadullisen työn toteuttamista, vaikka ohjeet käskevät toisin. Yksi oman kehittämistyöni haasteista oli juuri nämä resursseihin liittyvät kehittämistyön haasteet. Kehittymistä ja kehittämistä vaaditaan, mutta resurssipula vaikuttaa niin motivaatioon kuin realistisiin kehittämismahdollisuuksiin. Oliko minulla eettisesti oikeus lähteä ulkoapäin tuomaan lisäpainetta tietyn rangaistuksenajansuunnitelmaan liittyvän asian tarkempaan tarkasteluun ja toimintamallin kehittämiseen? Kysymyksestä huolimatta seuraavassa kappaleessa uskaltaudun tekemään toimintamalliehdotuksia.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TOIMINTAMALLIEHDOTUKSET

Kehittämistyöni ensimmäisenä tavoitteena oli tuottaa huomioiva, mutta riittävän kevyt oppimisvaikeuksien arviointiin ja havainnointiin soveltuva asiakastyömuoto seuraamusalan käyttöön. Kehittämisen keskiössä oli varhaisessa tuomiovaiheessa mahdollisimman yksinkertaisin toimenpitein toteutettava oppimisvaikeuksien kartoittaminen ja tukisuunnitelmien liittäminen rangaistusajansuunnitelmiin.

Raportin ensimmäisen vaiheen eli vankeustuomion aikana aloitetun uudenlaisen oppimisvaikeuksien havainnointi- ja asiakastyömuodon kehittämisprosessin kuvauksen avulla huomasimme, että joustavuus ja toimintatapojen arviointi on tärkeää uusia toimintatapoja kokeillessa. Monimuotoisessa muuttuvassa organisaatiossa tapahtuu yllättäviä käännteitä, joihin on pystyttävä vastaamaan jos tavoitellaan toimivaa työmuotoa. Työskentelyprosessia jouduttiin muuttamaan useaan otteeseen. Työmuodon toimivuutta kuvasti se, että asiakkaiden kanssa työskentely saatiin alkuun nopeasti.

Uusi asiakastyömuoto toimi, mutta vaatisi sellaisenaan toteutettavakseen henkilöstöresurssia ja enemmän kuin mitä realistisesti voitaisiin toivoa. Sen vuoksi tähän kappaleeseen on poimittu työmuodosta niitä havaintoja ja työmallin palasia, jotka ovat nousseet tehdyn asiakastyön sekä asiakasprosesseista saatujen tietojen ja kokemusten avulla ja jotka ovat toteutettavissa suhteellisen pienin resurssein. Näistä havainnoista on tehty konkreettisia toimintamalliehdotuksia rikosseuraamusalalle sovellettavaksi.

Vaikka asiakasprosessiarvioinnissa käytetty otos on suhteellisen pieni (n=50), niin se antaa osviittaa siitä että asiakkaan kiinnittyminen oppimisen haasteiden kanssa työskentelyyn ei vaadi arviointityöskentelyn aloittamista välttämättä aivan tuomion alusta. Arviointikeskuksen rooli kartoittaa tuomion alussa vangin kokonaistilanne nopeassa ajassa on haastava. Oppimisvaikeuksien kartoittamisen ennättää tekemään myöhäisemmässä tuomion vaiheessa, mikäli kartoitukselle ilmenee tarvetta. Sen sijaan arviointitilanteissa asiakkaan käyttäytymistä havainnoimalla saadaan arvokasta tietoa. Havainnointitiedon sekä koulutus- ja työtaustan perusteella voidaan tehdä kirjaus, jossa suositeltaisiin jatkamaan oppimisvaikeuksiin liittyvien asioiden selvittelyä sijoituslaitoksessa. Niin arviointikeskuksessa kuin laitoksissa kevyinä keskusteluun ohjaavina työvälineinä voisi käyttää Oppivan kehittämiä Oppiva- sekä oppimistyylyitejätejä.

Oppimisen haasteet liitetään usein vain opiskeluun ja työllistymispolkujen suunnitteluun. Myös rikosseuraamuslaitoksen tekemän työn kohdalla oli näin. Niin oppimisen haasteisiin kohdennettavat toimenpiteet kuin myös asiakastietojärjestelmään tehtävät kirjaukset löytyivät pääosin ainoastaan asiakastietojärjestelmän työ- ja koulutuslehdeltä. Kehittämistyötä tehdessä havaittiin, että oppimisen haasteet vaikuttavat useisiin elämän osa-alueisiin. Tämän vuoksi ehdottaisin kirjaamiskäytäntöjen tarkempaa tarkastelua. Oppimisen haasteet voisi nostaa esille myös muilla rangaistuksenajan suunnittelun osa-alueilla. Jotta asioita tulisi kirjattua muihinkin kohtiin, vaatisi se järjestelmään liitettäväksi ohjaavia kysymyksiä, joiden suunnittelu olisi suhteellisen helppoa. Koska vankitietojärjestelmän ja Tyyne asiakastietojärjestelmän yhdistämistä ollaan piakkoin toteuttamassa, tähän yhteyteen voisinkin hyvin liittää sisältöön tehtäviä pieniä muutoksia, jotka ohjaavat henkilökuntaa havainnoimaan oppimisen haasteisiin liittyviä asioita ja niiden vaikutuksia niin rangaistusajan- kuin vapauttamissuunnitelmaan.

Tavoitteenani oli löytää tutkimusaineistosta kirjauksia työskentelyn etenemiseen liitännäisesti asiakkaan voimaantumisen. Oppivan työtapoihin kuului se, että asioita ei käsitelty ongelmakeskeisesti vaan työskentelyn aikana pyrittiin löytämään asiakkaan voimavarat ja vahvuudet, joiden varaan tulevaisuutta on helpompi rakentaa. Työskentelymuotona voimavarakeskeisyys toimi hyvin, mutta kirjauksissamme emme sitä olleet osanneet tehdä näkyväksi. Myöskään muista käyttämästäni asiakasrekistereistä ei löytynyt kuin yksittäisiä kirjauksia asiakkaan kehittymisestä, hänen voimaantumisestaan tai vahvuuksistaan. Kirjaamisenettelyissä

voisi hyödyntää ongelmakeskeisten kirjausten sijaan tai lisäksi voimavaroihin ja vahvuuksiin liittyviä kirjauksia, joiden pohjalta suunnitelmia on helpompi rakentaa.

Kolmas kirjaamisiin liittyvä havainto oli, että teemaan liittyvät kirjaukset oli pääosin tehty opinto-ohjaajan toimesta. Opinto-ohjaaja tapaa vankeja vain hyvin lyhyen ajan ja hänen työtehtävänsä liittyy nimikkeen mukaisesti opiskeluun liittyviin asioihin. Tämän vuoksi oppimisen haasteet, joihin liittyvät myös ymmärtämisen vaikeus, oppimistyyli, sosiaalisten suhteiden haasteet ja toiminnan vahvuudet jäävät usein muilta vangeilta kirjaamatta. Nämä asiat vaikuttavat niin arjen sujumiseen vankilassa kuin rangaistusajansuunnitelmien tekemiseen. Vankien kanssa eniten aikaa viettävät vartijat sekä työtehtäviä ohjaavat työnjohtajat sekä toiminnoista vastaavat ohjaajat. He näkevät vangeista niin vahvuudet ja heikkoudet sekä parhaimman mahdollisen oppimistyylin. Tälle ohjaavaa työtä tekeväille henkilöstölle tulisi kohdistaa koulutuksia, jossa heidät perehdytetään teemaan ja harjoitellaan yhdessä mihin kohtaan tai minkälaisia asioita vankitietojärjestelmään voisi kirjata, jotta soveltuva tieto saataisiin tukemaan rangaistusajan suunnitelmia.

Liikkuva, laitossiirroista riippumaton asiakastyö koettiin asiakasnäkökulmasta ja tavoitteiden toteuttamisen näkökulmasta hyväksi työmuodoksi. Oppimisvaikeuksien testaus ja jatkosuunnitelmien tekeminen vaatii erityisosaamista. Tämän alan osaamista on erityisopettajilla, joita vankiloissa koulutuksia järjestävillä oppilaitoksilla on organisaatioidensa palveluksessa. Heidän työpanostaan voi käyttää vain opiskelevien vankien kanssa. Kuitenkin tätä erityisosaamisen (testaukset, lausunnot, jatko-ohjaus, tiedotus) tarvetta olisi niilläkin tuomiotaan suorittavista, jotka eivät opiskele. Ihanteellista olisi, että joka rikosseuraamusalueelle palkattaisiin kiertävä erityisopettaja (ei oppilaitossidonnainen), jonka osaamista voitaisiin hyödyntää asiakastyössä joka laitoksessa. Erityisopettajan työnkuvaa voisi vahvistaa vielä palveluohjauksellisella työotteella, perusteena työmuodon toimivuus Oppivan kokeilemassa asiakastyömallissa.

Toinen vaihtoehtoinen ratkaisu edelliselle ehdotukselle olisi se, että laitoksissa jonkun viranhaltijan työnkuvaan liitetään oppimisvaikeuksiin liittyvät työtehtävät. En määrittele ehdotuksessani sitä, edustaako henkilö valvonta- vai ohjaushenkilöstöä, sillä soveltuvuus ja kiinnostus työtehtävään, on ratkaisevampi valinnan perusta. Työnkuvaan tehtävä lisämääritelmä mahdollistaisi henkilön erikoistumisen teemaan, riittävän koulutuksen hankkimisen sekä ajankoh- taisten teemaan liittyvien asioiden tuomisen laitoksen toiminnan sekä asiakkaiden tueksi. Kahden vuoden sisällä tapahtuva rikosseuraamusalan tutkintouudistus, joka perustuu osaamis- lähtöiseen oppimissuunnitelmaan, voisi hyvinkin mahdollistaa erikoistumisen myös oppimisen haasteiden kanssa työskentelyyn.

11 POHDINTAA

Niiden asiakkaiden kanssa, jotka toivoivat yhteistyötä Oppivan kanssa, asiakassuhteet onnistuttiin aloittamaan pian sijoittelun jälkeen. Yllätyksellistä oli, että myös sellaisten henkilöiden kanssa, jotka eivät olleet kiinnostuneet yhteistyöstä sijoitteluvaiheessa, yhteistyö alkoi suhteellisen nopeasti. Mistä tämä kertoo? Onko sillä merkitystä kuinka tarkkaa arviointia oppimisvaikeuksiin liittyen alussa tehdään? Olisiko kenties tehokkaampi keino tarttua haasteelliseksi huomattuihin asioihin tuomioaikana, silloin kun niihin arjen eri tilanteissa törmätään? Olisiko asiakas silloin motivoituneempi työskentelemään, kun itse huomaa oppimisen haasteiden yhteyden omaan arkeensa? Myöskään asiakkaan kanssa tehtävän yhteistyön keston tai vapautumisen jälkeiseen yhteistyöjatkumoon ei näyttänyt olevan merkitystä sillä, koska työskentely oli aloitettu.

Vaikuttaako oppimisen haasteiden havainnointi ja niiden huomiointi rangaistuksen ajan toteuttamiseen tai tukevatko mahdolliset tukitoimet rikoksettomaan elämään? Kuinka suuria tavoitteita työskentelylle voi asettaa? Kuinka kouluaikana saadut epäonnistumisen kokemukset voidaan käsitellä niin, ettei niistä jatkossa tule este työ- ja koulutussuunnitelmille? Kuinka vahvuudet saadaan näkyville ja onko oikein jättää vähemmälle huomiolle omat heikot ominaisuudet? Voiko rakentaa vahvuuksien varaan? Oma näkemykseni on, että omien oppimisen haasteiden sekä omien vahvuuksien tunnistaminen tuo asiakkaalle itselleen sellaista tärkeää tietoa, jonka avulla itseymmärrys kasvaa ja arjessa toimiminen saattaa helpottua. Arjessa selviäminen on ensisijainen tavoite. Koulutus ja työelämään siirtyminen ovat vaiheita joihin pyritään riittävien voimavarojen löydyttyä. Lisää epäonnistumisen kokemuksia ei tarvita. Näitä koulutuksen ja työelämään siirtymisen vaiheita ei yhteiskunnallisesta eikä myöskään yksilön näkökulmasta katsottuna kannata sulkea missään kuntoutuksen vaiheessa pois suunnitelmista. Vaihtoehtoja kannattaa tarkastella realistisesti unohtamatta asiakkaan sen hetkistä motivaatiota ja voimavaroja.

Miksi ne useita tuomioita suorittaneet moniongelmaiset henkilöt, joiden suunnitelmiin liitettiin ostopalveluina toteutettuja tarkkaavuusvaikeuksiin liittyviä tutkimuksia, pystyivät sitoutumaan työskentelyyn pidemmäksi aikaa, kuin he joilla tarkkaavuuden vaikeudet eivät selkeästi näkyneet? Tarkkaavuuden vaikeudet usein hankaloittavat pitkäkestoista työskentelyä. Mikäli haasteet ovat sellaisia, että asiakas itsekin tietää niiden hankaloittavan arjessa toimimista, onko helpompi sitoutua? Kokeeko asiakas silloin tehtävän työn tärkeämmäksi? Tulisiko seuraamusalalla panostaa enemmän jatkotutkimuksia mahdollistavien yhteistyökumppanien kanssa verkostoitumiseen? Yhteistyössä tutkimus- ja kuntoutustahojen kanssa toteutettavat projektit voisivat antaa uudenlaista suuntaa ja uskoa muutoksen mahdollisuudelle.

Näkemykseni mukaan, jokaisella ohjaavaa työtä tekevällä tulisi olla perustiedot oppimisen haasteista ja niiden tuomista vaikutuksista ihmisen käytökseen. Onko tätä osaamista riittävästi seuraamusosalalla työskentelevillä henkilöillä? Vartijoiden koulutukseen eli vankeinhoidon perustutkintoon on lisätty osuus oppimisvaikeuksista ja samaan teemaan liittyviä täydennyskoulutuksia on tarjottu eri työntekijäryhmille. Erilaisia projekteja on toteutettu useissa laitoksissa. Tarjottuihin koulutuksiin osallistuu vain osa henkilökunnasta. Usein he, jotka ovat itse suhteutuvat myönteisesti tai ovat teemasta kiinnostuneita, hakeutuvat koulutukseen. Miten saisimme tietoa jaettua myös heille, jotka päivittäin tekevät ohjaustyötä seuraamusosalalla, mutta eivät osallistu näihin tarjottuihin mahdollisuuksiin? Ja tullaanko koulutuksia järjestämään jatkossakin?

Positiivista on se, että oppimisvaikeusteema on osana Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen järjestämän vankeinhoidon perustutkinnon opetussuunnitelman sisältöä. Toivottavasti teema säilyy myös osana aiemmin mainitsemaani uutta rikosseuraamusalan koulutuksen osaamislähtöistä oppimissuunnitelmaa. Edellisen lisäksi myös vartija-nimike on muuttumassa. On keskusteltu, että tutkintouudistuksen myötä koulutettaisiin vartijaohjaajia sekä siitä, että vartija-nimike olisi muuttumassa rikosseuraamustyöntekijäksi. Nämä keskustelut luovat mielikuvaa siitä, että vankeinhoidon työtehtävissä ohjaustyö tulee olemaan entistä enemmän näkyvässä roolissa. Mikäli edellä mainitut uudistukset tapahtuvat, yhdessä ne mahdollistaisivat hyvät työskentely- ja kouluttautumismahdollisuudet toimintamalliehdotuksissani mainitsemalleni oppimisvaikeuksiin perehtyneelle työntekijälle.

Pohdin lisäksi myös sitä, onko oppimisvaikeuksiin liittyvien täydennyskoulutusten toteutuminen erilaisten projektien varassa? Saisiko niitä vakinaistettua vuosittain tapahtuvaksi täydennyskoulutukseksi rikosseuraamusalan henkilöstölle? Voisiko tältä osin yhteistyötä jatkaa esim. Kriminaalihuollon tukisäätiön oppimisvalmennustyön kanssa?

Oppimisen haasteiden kanssa tehtävä työ on tärkeää työtä tärkeiden ihmisten kanssa. Toivon, että lisäksi useat ottavat haasteen vastaan ja innostuvat asian tärkeydestä.

LÄHTEET

- Ahonen, T., Aro, M., Kairaluoma, L., Kakkuri, I., Laakso, K., Peltonen, M. & Wennström, K. (toim.) 2008. Lukemalla ja tekemällä. Opettajan opas lukivaikkeudesta ammatillisille oppilaitoksille. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Ahonen, S., Saari, S., Syrjälä, L. & Syrjaläinen, E. 1996. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjapaino Oy West Point.
- Ahvenainen, O. & Holopainen, E. 2005. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.
- Ala-Kauhaluoma, M., Haapasalo, S. & Laurila, H. 2008. Oppimisvaikeudet tukipalvelun haasteena - Lukineuvola-hankkeen arviointitutkimus. Kuntoutussäätiön työselosteita 35/2008. Helsinki: Yliopistopaino.
- Arola, A. 2009. Riski- ja tarvearvio. Email karoliina.taruvuori@om.fi 16.11.2009. Tulostettu 16.9.2009.
- Asiakastyön opus. 2009. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Tulostettu 9.4.2012
http://www.krits.fi/OPPIMISVALMENNUS/oppimisvalmennus_materiaalit.shtml
- Eronen, A., Syrjaläinen, E. & Värri, V-M. 2007. Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Eräsaari, R., Lindqvist, T., Mäntysaari, M. & Rajavaara, M. 1999. Arviointi ja asiantuntijuus. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Finlex 2010. Nuorisolaki 27.1.2006/72. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072> Luettu 4.3.2010
- Haapasalo, S. 2009. Erilaista oppijuutta vai oppimisvaikeuksia? Teoksessa Hautaluoma, M. & Koskinen, K. (toim.) Valmennuksessa erilainen oppija. Valtakunnallinen työpajayhdistys ry. Tampere: Domus Print Oy. s. 4-5.
- Halonen, M., Kauppinen, H., Syvälahti, M. & Yli-Heikkilä, O. 2002. Tarinoita SULEVISTA. Näkökulmia syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien kokonaisvaltaiseen lukikuntoutukseen. Turku: Newprint Oy.
- Hassinen, R., Jalava, J., Pensola, T. & Roine, S. 2007. Hyvistä käytännöistä lupaaviin tuloksiin. Selvitys 55-69-vuotiaiden toiminta- ja työkyvyn edistämiseen keskittyneistä hankkeista ja hyvistä käytännöistä. Kuntoutussäätiön työselosteita 34/2007. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hautaluoma, M. & Koskinen, K. (toim.) 2009. Valmennuksessa erilainen oppija. Valtakunnallinen työpajayhdistys ry. Tampere: Domus Print Oy.
- Heikkilä, M. 2010. Kuntoutustoiminnan laatuksikirja. Hyvistä käytännöistä laatua ADHD-liiton sopeutusvalmennuskursseilla. ADHD-liitto ry.
- Heinlahti, Kaisa & Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. 2006. Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia. Tammer-paino, Tampere.
- Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes, tutkimuksia 123. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Honkatukia, P., Nyqvist, L. & Pösö, T. Rikokset nuorten "juttuina" -narratiivisen lähtymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa Honkatukia, P., Kivivuori, J. (toim.) 2006. Nuorisoriikollisuus Määrä, syyt ja kontrolli. Hakapaino Oy: Helsinki.

- Hyttinen, N. 2006. Arviointi avuksi projektityöhön. Sininauhaliitto. Helsinki: Trio-Offset Oy.
- Hämäläinen, R., Liias, S., Taarna, V. & Valkama, A. (toim.) 2007. Erilaisen oppijan käsikirja. Erilaisten oppijoiden liitto ry. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy.
- Ikala, J. & Lehmusvaara, L. 2008. Kriminaalihuollon tukisäätiön vuosikatsaus 2008. Keuruu: Keuruun Laatuspaino KLP Oy.
- Karsikas, V. 1995. Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005
- Kivivuori, J & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. OPTL:n tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009
- Koski, L. & Miettinen, K. 2007. Vangit koulutuksessa. Selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja -strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. Hankkeet. <
<http://www.krits.fi/HANKESIVUT/hankesivu.shtml> > (Viitattu 28.10.2010.)
- Kärkkäinen, J. Vankien terveystilanne < <http://www.porttivapauteen.fi/yhteiset/?id=349> > (Viitattu 15.2.2009.)
- Lagström, H. 2011. Teoksessa Uhinki, R & Uhinki, A (toim.) ANNA NUORELLE TULEVAISUUS - ettei kukaan syrjäydy. Turku: Hansaprint Oy. s. 7-8.
- Lund, A. (toim.) 2007. Sanat selviksi ja teksti tutuksi 2. Sankareita, onko heitä? Lukiharjoituskirja nuorille ja aikuisille. Turku.
- Nopola-Hemmi, J. 2007. Neurologia ja lukivaikeus ja lukivaikeuden perinnöllisyys. Teoksessa Anttila, P., Hämäläinen, R., Isotalo, L., Taarna, V. & Valkama A. (toim.) Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen. - Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? - Erilaisten oppijoiden liitto ry. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy. s. 14-16.'
- Nuorisolaki 27.1.2006/72
- Osaava ohjaus. Tiimimuistio 16.6.2008.
- Pohjola, A. 2007. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Hakapaino.
- Rauste-von Wright, M. & von Wright, J. 1997. Oppiminen ja koulutus. Juva: WSOY.
- Rikosseuraamuslaitos. Organisaatio. <http://www.rikosseuraamuslaitos.fi/49205.htm> (Viitattu 28.10.2010)
- Salo, H. 2006. Lukivaikeus on sosiaalinen riski: lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet suomalaisilla miesvangeilla. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto. Psykologian laitos.
- Seppänen-Järvelä, R. 2003. Prosessiarviointi kehittämissuorituksissa Opas käytäntöihin Stakes.
- Siltanen, M. 2009. ADHD:n kuntoutuksesta rikosseuraamusalalla. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 1/2009. Helsinki: Oy Multiprint.

Taipale, V. 2007. Lukivaikeuksien huomiointi on osa terveydenhuollon laatua. Teoksessa Anttila, P., Hämäläinen, R., Isotalo, L., Taarna, V. & Valkama A. (toim.) Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen. - Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? - Erilaisten oppijoiden liitto ry. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy. s. 9-10.

Tilastokeskus 2010. Elinajanodote. <http://www.stat.fi/org/historia/elinajanodote.html> Luettu 4.3.2010

Tourunen, J. 2000. Epäilyksen polttopisteessä. Tutkimus päihdekuntoutusosastosta vankilassa. Stakes tutkimuksia 112. Saarijärvi: Gummerus.

Tuokkola, K. 2009. Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hankkeen (OPPIVA) ulkoinen väliarviointi. Kriminaalihuollon tukisäätiön monisteita 2/2009.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. Latvia: Kustannusosakeyhtiö Tammi, Livonia Print.

Valkama, A. 2007. Teoksessa Anttila, P., Hämäläinen, R., Isotalo, L., Taarna, V. & Valkama A. (toim.) Korvatulehduksista kouluhaluttomuuteen, unihäiriöistä uupumiseen. - Lukivaikeusko terveydenhuollon asia? - Erilaisten oppijoiden liitto ry. Jyväskylä: Gummeruksen kirjapaino Oy. s. 6-8.

Vankeuslaki. 2005. N:o 767. Suomen säädöskokoelma.

Virtanen, P. 1999. Verkostoituva asiakastyö. Tampere: Tammer-Paino Oy.

LIITTEET

Liite 1 Tutkimuslupa Kriminaalihuollon tukisäätiöltä

Liite 2 Tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitokselta

Liite 3 Sijoittajayksikössä käytössä ollut arviointilomake

KRIMINAALIHUOLLON TUKISAATIÖ

TUTKIMUSLUPAPÄÄTÖS

Kati Sunimento
Pirjo Poutala
Oppiva –hanka
Kriminaalihuollon tukisäätiö

Kriminaalihuollon tukisäätiö myöntää hakemuksenne 30.3.2010 mukaisesti tutkimusluvan Pirjo Poutalan opintoihin (Laurea ammattikorkeakoulu) liittyvään kehittämishankkeeseen ja Oppiva –hankkeen loppuraportin laadintaa varten.

Luvan ehtona on tekijöiden sitoutuminen siihen, että

- asiakasaineistoja käytetään siten, ettei asiakkaan henkiöllisyys missään vaiheessa tulo ilmi.
- tutkimusaineistoa säilytetään lukitussa tilassa, johon muilla kuin lännän luvan hakijoilla ei ole pääsyä.
- myös sähköisessä muodossa oleva aineisto on suojattu ja käsitellään niin, ettei muilla kuin luvan hakijoilla ole siihen pääsyä (vältettävä mahdollisuuksien mukaan esim. aineiston kuljettamista kannettavalla tietokoneella).
- aineisto hävitetään välittömästi sen jälkeen, kun tutkimus on valmistunut.

Helsingissä 17.5.2010

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Jukka Mäki".

Jukka Mäki
Toiminnanjohtaja
Kriminaalihuollon tukisäätiö

Päätös

RIKOSSEURAAMUSLAITOS

1.4.2010 18/332/2010

Kati Sunimento /
Pirjo Poutala
Kriminaalihuollon tukisäätiö
Kinaporinkatu 2 E 39,
00500 Helsinki

Hakemuksenne 18.3.2010

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Pirjo Poutalan Laurean (YAMK) Sosiaali- ja rikosseuraamusalan kehittäminen — sosionomiopintoihin liittyvää kehittämishanketta sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppiva — hankkeen loppuraporttia varten. Loppuraportin työstämisessä päävastuussa on Oppiva —hankkeen projektipäällikkö Kati Sunimento. Poutalan kehittämishankkeen vastaavana opettajana toimii lehtori Emmi Lattu.

Hankkeen aihe ja tarkoitus

Poutalan kehittämishankkeen tavoitteena on tutkia kehittämisenäkökulmasta oppimisvaikeuksien havainnoin merkitystä rangaistusajan suunnittelussa ja toteutuksessa. Tavoitteena on mm. tutkia oppimisvaikeusnäkökulmasta rangaistusajan kulkua sijoittajayksikön kautta Oppiva-hankkeen asiakkaiksi ohjautuneilta 42 henkilöltä sekä niiltä, jotka sijoittelussa ollessaan eivät olleet ilmaisseet kiinnostustaan, mutta ovat kuitenkin tuomionsa aikana tullee Oppivan asiakkaiksi.

Oppiva-hankkeen loppuraportin tarkoitus on tutkia millaisia oppimisvaikeuksia hankkeen noin 180 asiakkaalla on. Loppuraportissa kuvataan hankkeen toimintamallit ja tulokset hyödyntäen hankkeen laajaa asiakasaineistoa. Asiakasaineisto sisältää merkittävää tietoa rikostaustaisten nuorten oppimisvaikeuksien laadusta ja yleisyydestä sekä toimenpiteistä, joita tarvitaan kyseisen kohderyhmän oppimisvaikeuksien huomioidessa. Loppuraportissa hyödynnetään myös Poutalan kehittämishankkeessa tuotettua materiaalia.

Hankkeen kohderyhmä

Molemmissa tutkimuksissa käytetään Oppiva-hankkeen asiakasrekisterin aineistoa (180-190 asiakasta).

Kehittämishankkeissa tarkastelun kohteeksi on rajattu Etelä-Suomen aluevankilan sijoittajayksikön kautta Oppiva-hankkeeseen ohjautuneet asiakkaat,

H:\TEKSTEJÄITutkimuslupatutkimusluvat 10 PEg tutkimuslupa Sunimento ja Poutala.doc

Käyntiosoite
Albertinkatu 25

Postiosoite
PL 319

Puhelin
010 36 88500

Telekopio
010 36 88446

Sähköpostiosoite
kirjaamo.rise@om.fi

00180 HELSINKI

00181 HELSINKI

joiden kuntoutuspolkuja seurataan asiakasrekisterien avulla. Hankkeissa hyödynnetään myös Rikosseuraamuslaitoksen Vati- ja Tyyne asiakastietojärjestelmistä saatavia tietoja.

Lupahakemus

Haette lupaa Vati- ja Tyyne —tietojen käyttöön

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti.

Vati-tietojen osalta yhteyshenkilöinä toimii tutkija Sasu Tyni Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä. Tyyne-tietojen osalta yhteyshenkilönä toimii Niina Laamanen Vantaan yhdyskuntaseuraamustoimistosta. Käytännön järjestelyt aineiston keruun toteuttamiseksi sovitaan heidän välityksellä.

Tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Aineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Aineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua.

Tutkimustarkoituksiin tapahtuvasta henkilötietojen automaattisesta käsittelystä tulee tehdä henkilötietolain 36 ja 37 §:n mukainen ilmoitus tietosuojavaltuutetulle silloin, kun käsitellään arkaluonteisia tietoja ja tiedot kerätään pelkästään rekisteripohjaisesti, eikä tällaisesta tutkimusrekisteristä ole nimenomaan säädetty laissa. (ks. www.tietosuoja.fi)

Hankkeen raporttien valmistuttua niistä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Hankkeesta tulee myös lähettää tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista tiivistelmän internet-sivuillaan.

Kirsti Kuivärvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja Katri Järvinen
Etelä-Suomen arviointikeskuksen johtaja Eva Vesanen
Etelä-Suomen arviointikeskuksen erikoissuunnittelija Leena Löf
Vantaan yhdyskuntaseuraamustoimiston johtaja Päivi Hannula
Vantaan yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamustyöntekijä Niina Laamanen
Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon tutkija Sasu Tyni
Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnon erikoissuunnittelija Tiina Vogt-Airaksinen

Kriminaalihuollon tukisäätiö (KRITS) hallinnoi vuosina 2007-2010 Oppimisvaikeuksista vapaaksi-hanketta, jonka tarkoituksen on tukea vankeja ja kriminaalihuollon asiakkaita erilaisissa oppimisen pulmissa sekä rangaistusaikana että vapaudessa. Täytä tämä lomake rehellisesti!

Nimi: _____ Syntymäaika: _____ Vapautumisaika: _____

1. a) Peruskoulutukseni (peruskoulu, lukio; ilmaise, mikäli jäänyt kesken)

b) Peruskoulun päättötodistukseni keskiarvo

2. Ammatillinen koulutukseni (kurssit, tutkinnot; ilmaise, mikäli jäänyt kesken)

3. Olen ollut työelämässä kaiken kaikkiaan _____ vuotta _____ kuukautta

4. Saitko kouluajanasi erityis- tai lisäopetusta? (esim. erityisluokka tai -koulu, luki- tai tukiopetus)

5. Onko oppimisvaikeuksiasi tutkittu aiemmin?

___ Ei   ___ En osaa sanoa   ___ Kyllä=>   Missä, milloin? _____
Mitä todettiin? _____

6. Ympyröi oikea vaihtoehto (1=kyllä, 2=joskus/hieman, 3=ei)

a)	Tuntuuko, että lukemisesi on hidasta	1	2	3
b)	Onko ääneen lukeminen epämiellyttävää?	1	2	3
c)	Onko sinun vaikea muistaa lukemasi tekstin sisältöä	1	2	3
d)	Onko käsialaasi vaikea lukea	1	2	3
e)	Tuleeko sinulla kirjoitusvirheitä	1	2	3
f)	Onko tekstin tuottaminen työlästä	1	2	3
g)	Onko lomakkeiden täyttö hämmentävää	1	2	3
h)	Onko vieraiden kielten oppiminen hankalaa	1	2	3
i)	Onko matematiikka vaikeaa	1	2	3
j)	Onko tehtäviin keskittyminen vaikeaa	1	2	3

Suostun siihen, että tämän lomakkeen tiedot annetaan Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi –hankkeen työntekijöiden käyttöön. Lomakkeen tiedot käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Hankkeen arvioinnissa tiedot käsitellään NIMETTÖMÄNÄ.

Toivon oppimisvaikeuksiani tarkempaa selvittämistä ja olen kiinnostunut Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppimisvaikeuksista vapaaksi –hankkeesta.

____/____/20____

_____
allekirjoitus

Haastattelun suorittanut erikoissuunnittelija:

Haastateltavan sijoituslaitos ja sijoitusajankohta:

Rangaistusajan suunnitelman päätavoitteet:

Kuinka lomakkeen täyttö sujui? Heräsikö kysymyksiä? Muuta oleellista?
